

I. Forord

Denne masteroppgaven markerer avslutningen på mine studier innen master i Eiendom, Institutt for landskapsplanlegging ved Norges miljø- og biovitenskapelig Universitet på Ås. Oppgaven representerer 30 studiepoeng.

Oppgaven handler om Forsvarets arealbruk for skyte- og øvingsfelt i sjø, og er dermed skrevet med ekstern hjelp fra Forsvarsbygg.

Veileder og mentor i oppgaven har vært professor Erling Berge fra universitetet, og jeg vil med dette takke for konstruktive tilbakemeldinger og veiledning gjennom skriveprosessen. Jeg vil også takke Forsvarsbygg, og min eksterne kontaktperson Steinar Nilsen for veiledning og støtte med tanke på informasjon og litteratur fra Forsvarsbygg. Takk til Ida og Christoffer for korrekturlesning og Truls for god pc-hjelp!

Jeg vil også rette en spesiell takk til Per Rustberggard for gode ord og støtte, samt tilrettelegging av fine studielokaler.

Denne oppgaven er dedikert til min søster, Kari Nøland Brekke som dessverre ikke fikk oppleve fullførelsen av min masteroppgave. Takk for vise ord!

Ås 15. mai 2014

Jeanette Nøland de Geus

II. Sammendrag

Denne oppgaven omhandler Forsvarets arealplanlegging for skyte- og øvingsfelt i sjø. Det er ingen som kan eie et område på sjøen, men når Forsvaret skal ta i bruk et sjøområde for militære øvelser må de ekskludere andre brukerinteresser. Dette er av sikkerhetsmessige grunner, men oppgaven beskriver også et problemkompleks der andre brukerinteresser i nærområdet ikke er forenlig med Forsvarets aktivitet.

I Norges kyst- og sjøområder kan man merke en generell økende interesse, dette kan være boligutbygging i sør og andre brukerinteresser lenger nord som for eksempel fiskeoppdrettsanlegg.

Forsvaret må som alle andre sende inn søknader og registrere sine områder i sjø, og bruk av disse. Når det gjelder skyte- og øvingsfelt kan dette være utfordrende i arealplanprosessen. Noen skyte- og øvingsfelt er ikke i like mye bruk som andre, og Forsvarsbygg opplever tilfeller der det er vanskelig å holde av disse områdene som det ikke er mye aktivitet på. Dette gjelder spesielt for kystnære sjøområder, da de feltene som ikke er utenfor grunnlinjen er dannet før plan- og bygningsloven ble gjeldene for sjøområdene. Dette betyr at feltene ikke har noen formell status (bortsett fra der Forsvaret har etablert forbudsområder med hjemmel i Lov om forsvarshemmeligheter), og videre er uten arealbruksmessig vern om andre brukerinteresser finner samme område aktuelt for deres bruk/virksomhet. Dette fører til forvirring og uenigheter.

Jeg har derfor jobbet ut fra denne problemstillingen; *Hvilke virkemidler gjennom arealplanlegging har Forsvaret for kontroll av arealbruk for skyte- og øvingsfelt i sjø?*

Denne masteroppgaven beskriver et tema som det tidligere har vært lite forskning på.

Oppgaven er skrevet fra Forsvarsbyggs perspektiv og har som formål å *belyse* eventuelle utfordringer med tanke på planarbeid, og konflikter vedrørende Forsvarets militære øvelser og andre brukerinteresser i sjø.

Med dette vil jeg konkludere at Forsvarets behov for skyte- og øvingsfelt er fullstendig til stede. Videre finner jeg behovet for registrering av felt i kystnære strøk i arealplanlegging som økende.

III. Abstract

The purpose of this thesis was to examine the Norwegian defence forces area planning for shooting and exercise at sea. This military exercise demand special conditions and an exclusive right of use. How access granted rights to use? The land use at sea are unique since there do not exist exclusive land rights. To secure areas for military exercise the area planning is a necessary instrument for safety reasons and has the purpose to prevent area conflicts.

The Defence Force is obligated thru the Planning and Building Act of 2008, to submit an application for new establishment, or change in use for the area. If an area, for different reasons is not registered, the area do not have any formal status. This means that there is no collateral preventing others to claim rights of use, (except when the Defence Force claim rights thru the Act).

This study is written in collaboration with NDEA (the Norwegian Defence Estates Agency), and aims to highlight the challenges in term of area planning concerning military exercises at sea.

The studies in this thesis has been executed to address the following; *which procedural measures and legal instruments in area planning does the Norwegian Defence Force have for conducting military exercises at sea?*

Innhold

1. Innledning.....	5
2. Problemstilling.....	6
2.1 Litteratur.....	7
2.1. Metode.....	7
2.2 Fremgangsmåte.....	7
4. Eiendomsrett i strandlinjen.....	9
4.1 Praksis før i tiden.....	11
4.2 Grenser og registreringer.....	11
4.3 Rettigheter til ressurser i salt sjø.....	13
4.4 Oppsummering.....	13
5. Historie.....	14
6. Dagens forsvar og den videre utviklingen.....	16
7. Sjøforsvarets skyte- og øvingsfelt.....	17
7.1 Forsvarets behov for skyte- og øvingsfelt i sjø.....	18
7.2 Utvikling i forhold til planarbeid.....	21
7.3 Planlegging og forvaltning av skyte- og øvingsfelt i sjø.....	21
7.4 Arealplanforhold.....	22
7.5 Miljøansvar.....	23
8. Aktive skyte- og øvingsfelt.....	24
8.1 Norges sjøterritorium.....	25
8.2 Oppsummering.....	26
9. Planarbeid.....	27
9.1 Registrering.....	29
9.2 Kartverket.....	30
10. Høringsuttalelser for «kysten er klar» i Sør- Trøndelag.....	31
11. Drøfting og oppsummering.....	35
11.1 Arealplanlegging i sjø.....	35
11.2 Registrering.....	37
11.3 Forsvarets behov for skyte- og øvingsfelt.....	38
11.4 Etske prinsipp.....	40
12. Avsluttende refleksjoner.....	41
12.1 Videre arbeid.....	41
Referanser.....	43
Vedlegg 1.....	45
Vedlegg 2.....	52

1. Innledning

Tema for denne oppgaven omhandler konkret om Forsvarets kontroll av arealbruk for skyte- og øvingsfelt i sjø. Den nevner likevel et bredere perspektiv om problemkomplekset angående privat grensesetting langs kysten. Dette er uklare grenseforhold siden det ikke er klarhet i hvordan grenser skal registreres i sjø. Det er heller ikke vanlig å registrere sjøområder i kart, og det er vanskelig å tegne løse polygoner i dagens digitale kart.

Videre berører oppgaven Forsvarets behov for skyte- og øvingsfelt, og går dypere inn i forholdet mellom Sjøforsvarets aktivitet i skyte- og øvingsfelt og andre brukerinteresser i kyst- og sjøområdene. Moderne fiskeoppdrett har store krav til lokaliseringen av oppdrettsanleggene. Aktiviteten fra militære øvelser i sjø er ikke forenlig med disse oppdrettsinstallasjonene. Med veiledning fra Forsvarsbygg er det vedlagt høringsdokumenter der det er uttrykt at akvakulturelle anlegg ikke er forenlig med militære øvelser. Disse øvelsene kan forårsake store bølger som kan skade anleggene, og bruk av sensorer både under og over land kan påvirke negativt. Hvilke forhold skyte- og øvingsfeltene i sjø krever er varierende siden luftforsvaret også benytter seg av disse feltene. Samtrening mellom våpengrener stiller større krav til lokalisering og forhold for skytefeltene, da dette kan inkludere både sjø-, bakke- og luftstyrker. Spesielt støykilder fra forsvarets øvelser vil strekke seg utover det opprinnelige skyte- og øvingsfeltet som er markert på grunn av lavfrekvent energi og høyt lydnivå. I sjø vil denne støykilden strekke seg vesentlig lenger enn på land som vil si større utstrekning av hensynssoner.

Det er gitt et lite eksempel på høringsdokument, der Forsvarsbygg har bidratt med saksdokumenter angående arealplanlegging for interkommunal kystsoneplanen for Sør-Trøndelag, og arealdelen til kommuneplanen for Bjugn. Her er det også vist til interessekonflikten mellom akvakulturelle anlegg og forsvarets aktivitet for skyte- og øvingsfelt i sjø.

Det tyder på en generell voksende interesse langs kystnære sjøområder i Norge, det er f.eks. potensiale for både vind- og bølgekraftanlegg. Poenget er at dette fort kan skape konflikter om interessen fortsetter. Det ikke lang praksis med denne type arealplanlegging og registrering.

2. Problemstilling

Jeg har tidligere nevnt i innledningen mitt valg av tema for denne masteroppgaven. Grunnen til at jeg valgte dette var at jeg fant det interessant og spennende å undersøke et nytt området i eiendomsfaget. Når det gjelder konflikter i kyst- og sjøområdene er det lett å bevege seg inn på strandsonen, men det fins også andre aktuelle interessekonflikter som for eksempel næringsvirksomhet. Mitt tema handler om Forsvarets bruk til skyte- og øvingsfelt i sjø, og hvordan Forsvaret kan tilegne seg sjøområder for denne virksomheten. Min hovedproblemstilling er følgende:

«Hvilke virkemidler gjennom arealplanlegging har Forsvaret for kontroll av arealbruk for skyte- og øvingsfelt i sjø?»

Videre har jeg flere delproblemstillinger som belyser ulike aspekter:

- Hvordan kartlegges og registreres sjøområdene til Forsvaret, nærmere bestemt Sjøforsvaret?
- Hvordan forhindrer Sjøforsvaret sivil adgang ved skyte- og andre militære øvelser på sjøen gjennom arealplanlegging?
- Hvor stort er behovet for skyte- og øvingsfelt i dag, og hva er behovet?

Siden dette temaet er et nokså upløyd mark, vil jeg vil gjøre det klart at jeg har hatt som hensikt å undersøke og eventuelt belyse utfordringer/problemer vedrørende denne oppgaven.

2.1 Litteratur

I oppgaven har jeg bland annet sett på *Helhetlig gjennomføringsplan, Forsvarets skyte- og øvingsfelt (2009)* og *Håndbok for skyte- og øvingsfelt (2012/2014)* begge fra Forsvarsbygg. *UD 2-1 Forsvarets sikkerhetsbestemmelser for landmilitær virksomhet (2014/2015)* har vært en viktig kilde, samt diverse lovverk som plan- og bygningsloven, lov om forsvarshemmeligheter og forskrift om militære forbudsområder innen Sjøforsvaret hentet fra lovdatapro.no Jeg har også benyttet meg av stortingsdokumenter.

2.1. Metode

Metode handler om hvordan man skal innhente kunnskap om et tema, hvilke metoder som er hensiktsmessige og hvordan disse bør anvendes, samt hvorvidt den valgte metoden gir den kunnskap man er interessert i. Man har kvantitativ og kvalitativ metode. Denne oppgaven inneholder ikke statistikk eller andre data slik som en kvantitativ metode ville gjort. Tema som undersøkes her handler konkret om arealplanlegging for Forsvarets skyte- og øvingsfelt i sjø, og jeg vil derfor si at dette er en kvalitativ studie.

Fremgangsmetoden må logisk nok svare til problemstillingen. Formålet med denne masteroppgaven er å undersøke hvilke virkemidler i arealplanmessig forstand Forsvaret bruker når de har øvelser i sjø. Denne aktiviteten krever en spesiell, eksklusiv bruk av et ellers offentlig område, og i denne oppgaven ønsker jeg å se på lovverket og virkemidlene gjennom arealplanlegging for å sikre seg denne retten til bruk. Oppgaven tar også opp Forsvarets behov for slike felt, og eventuelle utfordringer med andre interessekonflikter knyttet til skyte- og øvingsfeltene.

2.2 Fremgangsmåte

Valg av oppgave startet med et møte med min kontaktperson Steinar Nilsen m/fler i Forsvarsbygg desember 2013. Her diskuterte vi tema for oppgaven på et generelt nivå. Vi ble enige om at jeg skulle komme tilbake med to-tre konkrete tema jeg fant interessant. På neste møte diskuterte vi disse forslagene og ente med å finne tema om Forsvarets skyte- og øvingsfelt i sjø mest interessant, men også mest ambisiøst og utfordrende i senere tid. Videre ble det utveksling via mail, og et nytt møte der vi diskuterte Forsvarsbyggs arbeid fra en sak i Trøndelag, og noen tanker rundt utfordringer i blant annet plan- og forvaltningsarbeidet. Jeg har også vært i kontakt med Statens Kartverk via mail når det

gjelder registrering av grenser i sjø. Det skulle vise seg å være vanskelig å få kontakt med personer i Forsvaret med kompetanse innenfor oppgavens problemstilling, men jeg opplevde en stor positivitet for valg av tema.

Videre i arbeidet har det vært mye studering av lovverk og forskrifter via internett da jeg har hatt tilgang til lovdatapro, samt mye lesing av stortings- meldinger, innstillinger og proposisjoner. Tema for oppgaven er veldig interessant, men også et veldig upløyd område. Det har vært en vanskelig oppgave å skrive på grunn av min litt for ambisiøse utenfor boksen tenkning, og utfordrende å finne konkret litteratur. Studiet av denne oppgaven startet med å finne bakgrunnsstoff om hva som allerede fantes av lovverk i sjø, og finne en generell oversikt over utvikling og behov for skyte- og øvingsfeltene til Forsvaret i sjø. Senere har jeg forsøkt å ta for meg utfordringene relatert til arealplanlegging av aktiviteten i skyte- og øvingsfelt, dette har blitt begrenset til å gjelde andre fysiske brukerinteresser langs kystnære sjøområder. Derfor har ikke miljøkonsekvenser og biomangfold blitt vektlagt i noe særlig grad bortsett fra et lite eksempel fra høringsuttalelsene til Forsvarsbygg.

Når det gjelder validitet av oppgaven har jeg vært opptatt av at litteraturen og dokumentene jeg har brukt har vært fra kompetente og faglige instanser. Jeg har etter beste evne lett etter den informasjonen jeg har hatt kompetanse til.

Denne masteroppgaven har hovedsakelig vært litteraturstudier, dokumentstudier og dialog med veileder fra Forsvarsbygg og NMBU, pluss en del hodebry.

4. Eiendomsrett i strandlinjen

For å få en overordnet klarhet i de forskjellige begrepene om eiendomsrett, er det nedenfor gitt en liten oversikt. Begrepet eiendomsrett kan bety mye, man kan for eksempel ha eiendomsrett over en sykkel, bil eller andre gjenstander, dette blir kalt løsøre. Man kan også si man har en rett over bruk, altså bruksrettigheter, retten til å bruke et areal, en vei og lignende. I denne oppgaven handler det om eiendomsrett og bruksrett i sjø. Det er ikke enkelt å beskrive eiendomsrett i sjø, derfor er det gitt en enkel oversikt over begrepet eiendomsrett relatert til sjøen nedenfor.

Begrepet eiendomsrett er et samlebegrep for de forskjellige forhold en eier har til en bestemt gjenstand (løsøre) eller areal (fast eiendom). Når det gjelder fast eiendom menes det som oftest at grunneieren, den som eier jorden, har fri rådighet over eiendommen. Denne retten styres gjennom lovgivning og andre særlige rettigheter som ligger på selve grunnen. En grunneiendomsrett omfatter selvsagt jorden, men kan også omfatte elver, bekker og innsjøer (vassdrag) som ligger innenfor eiendomsgrensen. Den vertikale retten strekker seg ned i jorden og opp i luften, grunneieren kan i utgangspunktet benytte seg av denne retten etter sine egne behov, men også av hva som er rimelig som følge av reguleringen gjennom lovgivning, enten privatrettslig eller offentligrettslig.

Definisjonen av en eiendom, eller en eiendomsenhet er ifølge (NOU 1981:5) ”den *fysiske* avgrensede enhet som i grunnbok eller annet eiendomsregister er gitt eget gårds- og bruksnummer, eventuelt annen registerbetegnelse”. Men hvordan skal man håndtere dette når det oppstår situasjoner der areal ikke er registrert? I matrikkelloven 2005 § 5 er det forskjellige matrikkelenheter, grunneiendom, eierseksjon, anleggseiendom, jordsameie og festegrund. Utenfor disse eiendomsgrensene kan det ligge andre retter som følge av andel i et sameie og forskjellige servitutter, slik som veirett over en annen manns grunn. Et annet tilfelle der retter ikke er blitt registrert, er tålt bruk. Dette oppstår ved at grunneieren godtar en annen manns bruk på hans eiendom, enten ved skriftlig avtale eller i enkelte tilfeller uten noe særlig form for skriftlig avtale i det hele tatt. Noen eksempler på denne type bruk kan være å hente ut trevirke fra skogen, leie av beite i utmark osv. Slike uregistrerte avtaler skaper gjerne på et eller annet tidspunkt uenigheter og konflikter. Dette kan sammenlignes med uenigheter når det gjelder bruk av strandretten og rettigheter utover sjøen. Hvor langt

går strandretten og hvilke rettigheter blir hevdet? Hvordan blir slike rettigheter registrert? Dette kommer jeg tilbake til i kapitlet om grenser og registreringer.

Man kan skille mellom faktisk og rettslig rett. Når man snakker om eiendomsrett har man i denne sammenheng både faktisk og rettslig råderett over det aktuelle objektet, i denne teksten over fast eiendom. Innenfor denne retten kan man skille mellom positive og negative rettigheter. Positive rettigheter vil si retter som er positive for grunneieren, altså eieren har rett til å utnytte eiendommen sin (dyrke, høste og annen bruk), den gir også friheten av å pante, selge eller opprette servitutter på egen eiendom, (Falkanger 2005 [2014]). Denne retten er positiv for hva grunneier faktisk kan gjøre på sin eiendom. Negative retter forholder seg til at grunneieren kan forhindre andre fysisk bruk på samme areal, altså nekte andre å dyrke og høste fra hans eiendom. Den strekker seg også over til nabogrensene, der denne retten kan beskytte naboen fra for mye støy eller på annen måte er krenkende for naboeiendommene. Den negative juridiske retten forhindrer kort sagt hva andre kan gjøre på annen manns grunn. Men denne retten har begrensninger når det gjelder kreditors beslagsrett, noe som ikke er særlig relevant å gå nærmere inn på i denne oppgaven, (Falkanger 2005 [2014])

4.1 Praksis før i tiden

Eiendomsretten ut i sjø er ikke like klar som på land, mens reglene for bruk av ressurser i sjø er mer konkrete. Fra gammelt av ble sjøområdene utenfor den allmenne eiendomsgrensen sett på som særlige bruksretter i allmenningen. Denne teorien kommer fra de gamle lovene (Frostatingslova XIV 7 og Magnus Lagabøtes Landslov kap 61 art. 1 og NL 3-12-1), (NOU 1988:16). I dag har det hovedsakelig vært en praksis å bruke marbakken (den bakken på sjøbunnen der det grunnere strandområdet går bratt over til den dypere sjøbunnen utenfor) som referanse for eiendomsgrensen, dette har vært en praksis siden Gulatingsloven på 1100-tallet, (Holvik 2005). Men videre skriver han at «alt baserer seg på sedvane, avgjørelser i rettsvesenet og analog bruk av vassdragsloven.»

4.2 Grenser og registreringer

Når det gjelder registreringer av grenser i sjø har det ikke vært nevneverdig praksis av dette. Det viser seg å ikke være vanlig å registrere dette i kart, og om disse rettighetene skulle blitt registrert er det teknisk vanskelig å markere sjøområder som ikke kobles til land, og som skal ha til hensikt å «lukke» et område ute på åpent hav, men er det behov for nettopp dette?

På land kan man legge begrensninger på bruken av et areal selv om det ikke er planer om et klart offentlig formål for det bestemte arealet, slik som sykehus eller skole. Man kan spesielt legge begrensninger for bruk av areal som går ned mot vassdrag (elver, bekker etc.), eller vern av strandsonen. Det er plan- og bygningsloven som på flere områder brukes der det er nødvendig med begrensninger for den privatrettslige eiendomsretten. Kommunen bruker reguleringsplaner for forvaltningen av deres eiendommer. Når det gjelder sjøområder må det offentlige styre arealbruken gjennom søknader, spesielt må man søke om disposisjon innenfor 100-metersbeltet der det er byggeforbud ned til sjøen (bygging av naust/båthus g lignende, jfr. pbl § 1-8.). I lov om havner og farvann § 28 er det skrevet; «Bygging, graving, utfylling eller andre tiltak som kan være av betydning for Forsvarets eller Kystverkets anlegg, innretninger eller virksomhet, krever tillatelse av departementet. Er det tvil om tiltaket er omfattet av første punktum, skal saken forelegges departementet til avgjørelse.»

Grunneieren til fast eiendom kan altså i utgangspunktet råde fritt over alle ressurser på eiendommen, i samsvar med de begrensningene gjennom lover og regler som er gitt. Mens eiendomsretten i sjø ikke er gitt noen bestemt geografisk område. Denne retten viser seg å være varierende som følge av de ulike funksjonene som eiendomsretten er satt sammen av,

(Kvalevåg 2010). Noen utnyttelsesmåter er lovfestede, mens andre ikke er det. Retten til å komme til og fra eiendommen med båt, rett til tang og tare, sand og grus, rett til oppfylling og utbygging, særrett til fiske av laks, fiske av sjøørret med bestemte redskaper, kan for eksempel være en del av strandretten. Disse særrettene blir inkludert og registrert i et samlet begrep for strandretten. Rettspraksis og juridisk teori kan definere strandretten som en positiv rettslig rett å ha grense ned til havet, og er et samlebegrep for alle strandeieres rettigheter i sjøen, (Geoforum 2012).

Når man tenker på selve eiendomsretten for sjøgrunnen, tilsier rettspraksis at retten til sjøgrunn følger eiendommen som ligger ved sjølinjen. For disse eiendommene vil reglene for grensegang følge de samme reglene som for vassdrag. Det kan likevel være vanskelig å avklare grensene når vannstanden forandrer seg. Om et areal blir fylt med vann to ganger i døgnet, er det vanskelig å bygge noe her, dette regnes da som sjø. Grensen for disse tilfellene blir da fra vanlig høy vannstand. Der et areal blir fylt med vann som følge av flom vår og høst, blir dette regnes som land, (NOU 1988:16).

Det er ikke mye å bygge på når det gjelder yttergrenser fra privat eiendomsrett og ut i sjø. Grunnlaget stammer fra teori og rettspraksis fra gammelnorsk rett. Ved bruk av begrepet yttergrenser menes det grensene mellom andre private eiendomsgrenser. Det er da de allmenne rettsreglene som legger begrensninger for hvor langt den private eiendomsretten går, (NOU 1988:16). Fra gammelt av hadde grunneieren også rett til blant annet å fange hval og fiske. Denne rettigheten ble sett på som en positiv rett, som beskrevet ovenfor.

Ressursene i sjø ble satt på lik linje som på ressursene på land, en næringskilde. I dag har dette blitt mer og mer bortfalt og erstattet av mer moderne fiskemetoder. Det er en utfordring å vite hvem som eier hva utover strandlinjen om det ikke er klare retningslinjer som beskriver retten. Dette leder til spørsmålet om hvordan denne retten skal registreres med grenser eller om den skal registreres for de ulike bruksmåtene. Dette spørsmålet er mer gjeldende å undersøke i forhold til strandretten, men den kan også være interessant for registrering av sjøområder lenger ut. Ved registrering med grenser vil man få et klart skille, og legger grenser for en aktivitet innenfor disse. Registrerer man en bruk kan dette være med diffust, og grensene blir kanskje ikke like strenge? Man kan spekulere i hvordan utviklingen i sjøen blir, men om utviklingen skjer i retning situasjonen langs strandsonen med tanke på arealpress, kan man se for seg en nødvendig videreutvikling når det gjelder lover og

regler om registrering og planlegging. Dette kommer an på mye av hvordan de moderne fiskemetodene, anlegg og aktiviteten i sjøen i fremtiden.

4.3 Rettigheter til ressurser i salt sjø

I 2005 begynte man å tenke på forbedring av havressursloven, forvaltningen av all viltlevende marine ressurser som virkeområde. Det ble diskutert om det ville være hensiktsmessig å etablere en formell eiendomsrett for staten, noe som av prinsipielle grunner ville gi et ryddigere forhold i rettslige spørsmål når det gjaldt tilgang, fordeling og uttak av ressursene. Og videre ville sikre statens suverene rett til å forvalte og fordele ressursene på en best mulig samfunnsøkonomisk og rettferdig måte, (NOU 2005:10). Havressursloven § 2 «Dei viltlevande marine ressursane ligg til fellesskapet i Noreg.» har som hensikt å vise fellesskapets rett til ressursene i motsetning til privateid ressurs. Statens rolle med denne retten vil tjene som forvalter og ansvarshavende for å sikre en balanse blant bestandene og de marine økosystemene, (Ot.prp.nr20 2005 [2014]).

4.4 Oppsummering

Innenfor marbakken kan man si at den privatrettslige eiendomsretten gjelder som på land, og det er her pbl. § 1-2 har sitt virkeområde «I sjøområder gjelder loven ut til én nautisk mil utenfor grunnlinjene.» Grunneiere med strandrett kan egentlig råde fritt over deres grunn innenfor de begrensningene som er gitt i lov. Dette er ikke like gjeldende når det gjelder forsvarets arealbruk av skyte- og øvingsfelt, men det beskriver et kompleks og omfattende område av eiendoms- og bruksrettigheter. Utviklingen for bruken langs kysten og strandsonen kan vise til et fremtidig behov for registreringer av rettigheter, dette behovet har som vist i teksten ovenfor ikke vært like aktuelt før. Registreringer av grenser i sjø er utfordrende og krevende, og spesielt når man skal prøve å kartlegge disse. Behovet for registreringer langs strandsonen kan være et eksempel på registreringer av andre moderne fiskemetoder, som akvakulturelle og marine anlegg som ligger lenger ut enn hvor strandsonen går.

5. Historie

Forsvaret i Norge har betydd mye opp gjennom årene, spesielt etter andre verdenskrig. I ettertid har Forsvarets organisasjon og struktur blitt analysert og undersøkt for å finne en optimalisering i forhold til dagens risikobilde. Dette kapitlet er kun en liten oversikt over Forsvaret, da særlig Sjøforsvarets utvikling og frem til dagens resultat. Forsvaret har fremdeles, pr. i dag en stor betydning for det norske samfunnet.

I forbindelse med Forsvarskommisjonen av 1974, var Sjøforsvarets «ufravikelige grunnholdning» å være like synlige, og overvåke og kontrollere de viktigste sjøområdene på lik linje som på land, (Solstrand 2010). Videre i rapporten står det at etter et samarbeid med Sjøforsvarsstaben (SST) i 1991 ble dette arbeidet fordelt. De generelle ikke-kvantifiserbare sidene av en såkalt Sjøforsvarsstudie skulle SST ha ansvaret for, mens FFI skulle fullføre en Sjøforsvarsanalyse med blant annet forskere og fagmilitære kompetansemedarbeidere som kunne dekke de kvantifiserbare sidene ved analysen.

I diskusjonen om Sjøforsvarets struktur er det lite argumentasjon om en tungtveiende prioritering av sjøkontroll i fredstid. I samme rapport nevnt ovenfor står det at det er Kystvakten som får støtte av tre nye fartøyer. I krig derimot er oppgavene om sjøinvasjonsforsvar og sikring av forsterkningstransport langs kysten fra Trøndelag til Nord-Norge sterkt understreket, siden disse oppgavene er direkte koblet til forsvarrets sentrale områder på land. Det var dette som støttet forsvarssjefens anbefaling om utvikling og oppgradering av Sjøforsvarets viktigste elementer, (Solstrand 2010).

Frem til i dag (2010) har Sjøforsvaret fått fem nye fregatter, men antallet ble redusert fra 10 til 8. I følge Solstrand kan denne endringen være en konsekvens av at enten, trusselen om et russisk angrep i Nord-Norge ble redusert gjennom 90-tallet, eller at Sjøforsvaret aksepterte flere forskjellige virkemidler for å prøve å opprettholde en intakt sjøgående marine.

Fra 2005 støttet Sjøforsvaret løsningen av nasjonale fredstidsoppgaver gjennom å vise sin tilstedeværelse på det norske hav, (St.prp.nr.42, 2003-2004). Følgende er det nevnt at for å opprettholde norsk suverenitetshevdelse i havområdene var det vesentlig med en selvstendig arbeidsinnsats med operativ kapasitet. Dette er også viktig for å vise en slags troverdighet utad fra Forsvaret den dag i dag. Sjøforsvaret har blant annet flere rakettsystemer (Penguin og Sea Sparrow, Mistral og nytt sjømålsmissil (NSM)), men for å

forsterke en suverenitetshevdelse i norske farvann har Sjøforsvaret flere fregatter, i tillegg har Sjøforsvaret undervannsbåter og kapasitet til minerydding, uten å gå videre inn på forskjellige fartøy, (NOU 2004:27 [2014]). I følge Stortingsproposisjon nr. 42, 2003-2004 var det ved innføringen av moderne fartøy i 2008 som førte til en forbedret operativ evne med et bearbeidet logistikkapparat som igjen gav bedre forutsetninger for å sikre norske interesser i havområdene.

Solstrand nevnte tidligere i oppgaven om reduseringen av Forsvaret. Han skriver i sin rapoort at reduseringen av Forsvaret var nesten ikke synlig utad på grunn av opprettholdelse av antall enheter, men reduseringen startet allerede på 1970-tallet. Dette førte til at enkelte enheter ble nesten ubrukelig på grunn av for dårlig kvalitet. Dette endret Forsvarskommisjonen av 1990, de sørget for at hver enhet skulle være stridsdyktig.

I dag er fremdeles Forsvaret viktig for samfunnet, selv om den omfattende og klart definerte trusselen mot Norge som tidligere eksisterte er så å si borte. Dagens utvikling byr på andre utfordringer når det gjelder et oppdatert forsvar. Det blir stadig vanskeligere å planlegge konkret og langsiktig på grunn av en ny uforutsigbarhet som preger et mer komplisert risikobilde. Utvikling av teknologi og internasjonale dynamiske samarbeidsmønstre stiller krav til et tilpasningsdyktig og fleksibelt forsvar, (St.prp.nr.42, 2003-2004).

6. Dagens forsvar og den videre utviklingen

Norsk sikkerhet er blitt forbedret i forhold til typiske sikkerhetstrusler. De nye sikkerhetsutfordringene er avhengig av forskjellige og sammensatte faktorer som gjør det vanskelig å forutsi med nøyaktighet. De nye risikoene vises gjennom uforutsigbarhet, andre trusler gjennom utviklingen av teknologien og dynamisk endring i internasjonale samarbeidsmønstre, ifølge FFI-rapporten til Solstrand. Utfra dette kan man forstå at det er svært viktig med et fleksibelt forsvar som kan løse et bredt spekter av forskjellige sikkerhetsutfordringer. Flexibilitet og tilpasning i forhold til omgivelsene vil man tenke at kan være en av de beste garantiene Norge har i møte med disse utfordringene. I samme rapport beskrives viktigheten av langsiktig planlegging og analysing av utviklingstrekk på et tidlig stadium som en vesentlig faktor, samt struktur og organiseringsanlegg som er såpass tilpassningsdyktig til å kunne gi høy kompetanse og moderne utvikling av personell, (Solstrand 2010).

Forsvaret har blitt mindre, men med en konsentrasjon av virksomheter i den enkelte region. Med tanke på utviklingen av teknologi og endret risikobilde som nevnt i forrige kapittel, er det høyere prioritering på kvaliteten i enhetene. Den største trusselen mot norsk sikkerhet er i dag langt mer knyttet til forhold og utvikling som har opphav utenfor Norges grenser og nærområder. Med dette kan det virke som den rasjonale rollen til Forsvaret innenlands er svekket og lite synlig. I Solstrand-rapporten står det at det i fremtiden må fokuseres på tiltak som gjør at Forsvarets arbeid fremdeles fremstår som synlig og troverdig, med andre ord har en aktiv virksomhet. Med et mindre volummessig forsvar er det viktig å vise at Forsvaret fortsatt er relevant og behersker oppgavene sine på en effektiv måte, og være tilgjengelige for norske myndigheter ved behov.

Sjøforsvaret har en betydelig oppgave når det gjelder å være synlige, ikke bare med tanke på et forsvar for Norge og Norges nærområder, men også sikkerhet og tilgjengelighet ved redningssituasjoner. Og på den måten utstråler Forsvaret en nødvendig prioritering i arealplanlegging for å sikre sine arealer. Skyte- og øvingsfelt er logisk nok en vesentlig faktor for at Forsvaret skal opprettholde og utvikle sin kompetanse både i fredstid og i krise- og krigstid.

7. Sjøforsvarets skyte- og øvingsfelt

I dag finnes det totalt 87 skyte- og øvingsfelt i sjø, (Forsvarsbygg 2009 [2014]). I samme rapport tar de opp egnet bruk av disse feltene, og det kom frem at mange av de ikke lenger er egnet på grunn av for lite arealer i forhold til aktuelle våpensystemer. Gjennom Lov om Forsvarshemmeligheter og Kongelig resolusjon forvalter Forsvaret i tillegg 35 «forbudte sjøområder», som også kan brukes til trening og øving.

I følge Stortingsproposisjon nr. 48 2007-2008 står det at Sjøforsvaret har som formål å støtte Forsvaret gjennom en forebyggende rolle mot krig, og beredskap i krisesituasjoner for å avgrense et militært angrep, og opprettholde et godt samarbeid med allierte styrker, samt suverenitetsutøvelse. Sjøforsvaret har den kapasiteten til å ha sjøkontroll og sjønektelse i fred, krise og krig. En av oppgavene er deltakelse i NATO i arbeidet med internasjonal fred, stabilitet og konfliktløsning. I dag består Sjøforsvaret av Kysteskadren, Marinejegerkommandoen og Kystvakten. I følge forsvarrets egne nettsider er kysteskadrens oppgaver «å stille maritime ressurser tilgjengelige for operative myndigheter i fred, krise og krig. Kysteskadren har også ansvaret for styrkeproduksjonen av operative enheter i Sjøforsvaret, og skal sørge for at fartøyene og avdelingene er utstyrt med topp moderne utstyr og et trent og motivert personell». Marinejegerkommandoen skal beskytte norske interesser både nasjonalt og internasjonalt og dens organisasjon er holdt strengt hemmelig. Kystvakten skal bidra til oppgaver som ligger i kystvaktloven (LOV-1997-06-13-42). De kan få instruksjoner med myndighet om kontroll for en rekke statlige etater jf § 17, i tillegg til de andre oppgavene nevnt i loven, slik som øvelser av krigsoppgaver i fredstid, og bistå med hjelp i redningsaksjoner.

Skyte- og øvingsfelt i sjø blir brukt av alle overnevnte avdelinger i Sjøforsvaret. Disse feltene har flere bruksmåter annet enn på overflaten og under vann, disse blir også benyttet av luftforsvaret. Dette stiller krav til store områder der man kan planlegge et program for samtrening av disse enhetene, og for å prøve ut forskjellige effekter fra flere scenarioer som en felles styrke. Dette betyr at det også stilles krav til god arealplanlegging. I rapporten fra Forsvarsbygg fra 2009 mener de at i slike felt bør det kunne skytes med missiler i overflate-til-luft, kanon i overflaterolle og torpedoer under vannet. Videre nevner de at denne type felt bør etableres flere steder i Norge, og anses som en vesentlig ressurs for å styrke samtrening mellom våpengrenene i Forsvaret.

Det er tre steder som er særlig viktig for Sjøforsvarets virksomhet med andre våpengrener. Sjøforsvarets hovedbase ligger på Haakonsværn i Bergen, og for å sikre behovet for daglig trening med missiler, artilleri og torpedo vil det være naturlig å etablere slike muligheter nær Bergen, men også i Trøndelagsområdet der samtreningmulighetene er identifisert i Tarvaområdet, (Forsvarsbygg 2009 [2014]). I Nord-Norge viser rapporten et ønske om etablering av samtrening med Hæren og Luftforsvaret, der Hæren har sin største virksomhet.

7.1 Forsvarets behov for skyte- og øvingsfelt i sjø

Dette er vanskelig å forutse, men det er en prioritering i Forsvaret å opprettholde et dynamisk og fleksibelt forsvar. Uansett er øvelser viktige for effektiviseringen av aktiviteten, og ikke minst kvaliteten. Øvelser er også viktige for samarbeid med Norges allierte. I rapporten om helhetlig gjennomføringsplan for Forsvarets skyte- øvingsfelt (Forsvarsbygg, 2009) har det vært en vurdering av SØF-porteføljen. Her kom de frem til en anbefalt utrangering av 36 skyte- og øvingsfelt i sjøen, og oppheving av 20 forbudssoner. Rapporten og dens konklusjon sammenlignet med tidligere anbefalinger gjennom nasjonal helhetsplan for skyte- og øvingsfelt i sjø fra 2004, og NOU 2004:27 om Forsvarets skyte- og øvingsfelt er i samsvar, men med noen korrektiver (forkortet liste):

- *20 forbudssoner oppheves*
- *Forsvaret mangler i dag større skyte- og øvingsfelt som kan tilfredsstille behov for joint-combined trening, hvor det kan seiles/flys taktiske stridsløyper i et gitt scenario (herunder missiler over land mv.) Denne kapasiteten er etterspurt på Vestlandet, i Trøndelag og i Nord-Norge.*

Sjøforsvaret har med en oppgradering av marineflåten et større behov for øvelser.

Utviklingen med nye våpensystemer og stridsteknikker byr på andre krav og forhold til skyte- og øvingsfelt som man i dag ikke besitter.

Dette er en liten oversikt over Sjøforsvarets forskjellige behov for sjøområdene i nåværende planperiode (2004-2014), hentet fra (NOU 2004:27 [2014]):

Sjøforsvaret har behov for å gjennomføre følgende typer skytinger:

- *med kanon: overflate til overflate, overflate til luft samt bombardering*
- *med rakett/missil: overflate til overflate og overflate til luft*
- *med hånd/avd.våpen: baneskytinger*

Med kanon

Det blir benyttet både stasjonære og mobile enheter i disse områdene. Denne aktiviteten kan skje i fjorder samt ute på åpent hav. Feltene varierer i størrelse og form etter de lokale forhold, og behov. Når det gjelder skyteøvelser på åpent hav kan dette foregå utenom klarerte skytefelt så lenge følgende betingelser er oppfylt:

- *Feltet/nedslagsområdet kan kontrolleres visuelt*
- *Skyting foregår minst 10 nautiske mil fra nærmeste land*
- *Prosjektilbanen er rettet ifra og har minst en avstand på minst 1 nautiske mil fra kontrollert luftled*
- *Andre fartøy i område blir informert om øvelsen umiddelbart før den starter.*

Bombardering

Dette gjelder når fartøy skal øve i å beskytte mål på land.

Missilskytefelt

I disse feltene benyttes hovedsakelig av Sjøforsvaret når det gjelder testing og evaluering av rakettsystemer. For aktiv avfyring av disse våpnene kan de øvrige skytefelt samt spesielt opprettede felt bli benyttet.

Øvelser og treninger i sjøområdene

Sjøforsvarets evne til å operere i en realistisk øvelse er vesentlig for å kunne møte de krav som blir stilt i krigstidsoppgavene, man kan derfor si i teorien at fartøyene må kunne bruke hele kystfarvannet,(NOU 2004:27 [2014]). Rapporten nevner noen av de øvelsene som vil bli gjennomført i disse områdene er:

- *Overflate- til overflateskyting*
- *Overflate- til luftskyting*
- *Taktiske øvelser og trening i større og mindre forband*
- *Enkeltskipsøvelser*
- *Eskorteringsøvelser*
- *Minelegging- og ryddeøvelser*
- *Torpedo- og Terneskyting*
- *Synkeminestlipp*
- *Ubåtpatruljeøvelser*
- *Samøvelser mellom ubåt, overflatefartøyer og fly.*

Øvelsene og treningen arrangeres på den minst støyende og hemmende måte med tanke på eventuelle konflikter med fiskeri og annen sivil aktivitet på sjøen.

I følge (NOU 2004:27 [2014]) er det viktig å vurdere flere faktorer når det gjelder behovet for Forsvarets skyte- og øvingsfelt. Dette er blant annet Forsvarets behov for øvingsområder, både på land, i luft og sjø. Som med alt annet er det utvikling i Forsvaret også, materiell, stridsteknikk og øvingsformer. Sammen med denne utviklingen er det viktig å ta hensyn til det sivile samfunns evne til å gi tilgang til nødvendige arealer, samt samarbeide og avtale sambruk mellom Forsvaret og det sivile.

Utviklingen av materiell i Sjøforsvaret kan vise til flere rakettvåpen og styrte selvdrevne våpensystemer. Kystartilleriet ble lagt ned i 2001 og alle kystfort er lagt ned, men marinen har våpensystemer på mobile enheter. Marinen som øver i åpent hav kan lettere finne egnede områder for sine flerartede øvelser,(Nilsen 2013).

Skyte- og øvingsfelt er viktig for et optimalt forsvar. Om disse ikke er helt optimale vil heller ikke den nødvendige stridsevnen oppnå den kvaliteten som de store materiellinvesteringene

legger grunnlaget for. Det var ifølge (NOU 2004:27 [2014]), en nødvendighet at øvingsmulighetene i fremtiden tilgav stor vekt. Videre fant denne rapporten at Norge også må legge til rette forholdene for øvelser for utenlandske avdelinger i Norge, siden landet fortsatt forutsetter alliert hjelp, jeg refererer; «*Norge er avhengig av alliert støtte i krise og krig, og må derfor fortsatt legge forholdene til rette for øvelser for utenlandske avdelinger Norge.*»

7.2 Utvikling i forhold til planarbeid

Når Forsvaret øver kan dette forårsake skader og ulemper for, eller erstatte andre brukerinteresser i samme område. Utvikling av tyngre våpenmateriell som vil stille krav til større eller annet terreng, vil forsterke dette problemet. Dette må planmyndighetene ta hensyn til. Lokalisering, avgrensning og bruk av arealer er viktige faktorer i planleggingen. Med planmyndighetene menes det kommunen, som arbeider med planer i detalj og fylket som skal planlegge arealutnyttelsen innenfor deres grenser i et mer overordnet plan, og Staten som kan legge rikspolitiske, nasjonale retningslinjer. Reglene i plan- og bygningsloven, derav konsekvensutredningsplanene er gode virkemidler til en forsvarlig behandling av saker som angår utvidelser, eller etablering av nye skyte- og øvingsfelt.

Øvelser i åpent hav er sjeldent et problem, og som nevnt tidligere kan dette utføres uten klarerte skytefelt så lenge visse betingelser er oppfylt, som å varsle skipstrafikk i området om pågående skyteøvelser. I kystnære havområder innenfor territorialgrensen/grunnlinjen, der annen konkurrerende bruk som akvakultur, fiske, mye skipsfart og lignende er relevant stiller større krav til lovverk og reguleringer.

7.3 Planlegging og forvaltning av skyte- og øvingsfelt i sjø

Som tidligere nevnt er det ikke særlige problemer når det gjelder områdene utenfor grunnlinjen, på åpent hav, men det er andre steder som påpeker en utvikling der forvaltningen og drift av feltene i sjøen blir mer ressurskrevende i fremtiden. Planarbeidet blir viktigere for å forhindre og avklare konflikter mellom brukerinteressene. Sjøforsvarets rolle og arbeid er viktig både i krig og i fredstid. utfordringer i planarbeidet kan for eksempel være juridiske grensesnitt som berører folkeretten og nasjonale lovverk. På neste side tar Forsvarsbygg opp flere faktorer som har betydning for forvaltningen og kartlegging av disse områdene, (Forsvarsbygg 2009 [2014]):

- *Det skal være et internkontrollsystem som favner øvingsvirksomheten*
- *Det skal føres oversikt over bruken av feltene i dag/historisk*
- *Det skal forvaltes eksisterende tillatelser*
- *Det skal besørges nødvendige nye tillatelser*
- *Det skal fortløpende føres oversikt over plansituasjonen og Forsvarets interesser skal ivaretas.*

7.4 Arealplanforhold

Plan- og bygningsloven ble gjeldende før sjøområdene innenfor grunnlinjen etter etableringen av Forsvarets skyte- og øvingsfeltene. Områdene i sjøen ble først kunngjort for allmenheten i 2004 i et samlet dokument, (NOU 2004:27 [2014]). I ettertid har det blitt mer aktuelt med en formalisering av bruken. Med tanke på dagens situasjon med arealpress og kommunens ansvar for kartlegging av arealbruksformål, er det nødvendig med en gjennomgang av Forsvarets behov for arealer, også med tanke på sjøområder. Forsvaret kan med hjemmel i Lov om forsvarshemmeligheter av 1914 regulere ferdselen innenfor dette området, såkalte forbudsområder eller nevnes som *Areal for særlige behov i Forsvaret (skytte- og øvingsfelt)* i kommuneplanens arealdel. Det har etter at plan- og bygningsloven tredde i kraft vist seg at denne hjemmelen med forbudsområde ikke alene er godt nok for å hindre byggetiltak eller etablering av installasjoner. Dette vil si at i noen tilfeller kan konkurrerende arealbruksinteresser ikke kan hindres ved bruk av Lov om Forsvarshemmeligheter for deres byggetiltak, (Sjursen, 2012).

For at Forsvaret skal ivareta sine interesser og aktivitet i sjøområdene må behovene for områdene klargjøres, og forslag om stadfestelse for bruken bekreftes gjennom en plan etter plan- og bygningsloven. Altså Forsvaret må vise til en konkret bruk og/eller behov for dette aktuelle område. Dette gjelder da for områdene som berøres av plan- og bygningsloven. Majoriteten av skyte- og øvingsfelt ligger i dag inne som «*Båndlagt for Forsvaret*» i kommuneplanens arealdel, (Forsvarsbygg 2009 [2014]). Denne statusen som «*Båndlagt for Forsvaret*» kan ha en tidsbegrensning før en ny reguleringsplan, jf plb. § 11-8 bokstav d, andre punktum «*Båndlegging i påvente av vedtak etter plan- og bygningsloven eller andre lover er tidsbegrenset til fire år, men kan etter søknad til departementet forlenges med fire år.*» Kommunen kan faktisk stille forskjellige krav til detaljering av en slik plan, avhengig av hvor stor konflikt og avklaringsbehovet er.

For alle skyte- og øvingsfelt skal det ifølge Forsvarsbygg Håndbok for skyte- og øvingsfelt 2012, utarbeides forvaltningsplaner der den første delen gir en oversikt over statusen i feltet, (Sjursen 2012). Følgene skal en slik plan kunne vise til en fremtidig målsetting for de neste 3-5 årene. Del to av planen skal vise hensyn til arealbruken, av den grunn å oppdage eventuelle interessekonflikter på et tidlig stadium. Denne forvaltningsplanen skal oppdateres cirka hvert 3. år, ifølge samme håndbok.

Formaliseringen på detaljnivå av selve bruken etter plan- og bygningsloven er ikke enkel. Som et nødvendig tiltak for vurderingen av virksomhetens bruk og aktivitet mot eventuelle konflikter som skal avklares, må denne detaljeringsgraden vurderes sammen med planmyndigheten i forhold til sensitivverdig informasjon for Forsvaret i området. Mer om forholdet mellom Forsvaret og kommunal planarbeid under kapittelet om planarbeid, (Forsvarsbygg 2009 [2014])

Sikkerheten for skyte- og øvingsfeltene er naturligvis en helt avgjørende faktor. Kontrollen for denne sikkerheten er utformet i en egen plan som gjennomføres årlig, (Sjursen 2012). Videre i rapporten står det at den sentrale sikkerhetskontrollen gjennomføres hvert 2. år, mens den eksterne gjennomføres hvert 5. år. Formålet med disse sikkerhetskontrollene er å begrense risikoen for Forsvarets aktiviteter.

7.5 Miljøansvar

Det har ikke vært samme kartlegging når det gjelder støy og forurensning i skyte- og øvingsfeltene i sjø slik som det har vært på land. Forsvarsbygg har nylig utført støymålinger ved nærmeste bebyggelse i Tarva/Karlsøy. Dette med tanke på at svært mange av skyte- og øvingsfeltene ligger nærme kysten og bebodde områder. Resultatet viste til høye støynivåer i bebyggelse med en avstand på 4-7 km, men det var også reaksjoner på rystelser i bebyggelsen 15-20 km fra målområdet. Utmålingen oppsummerer generelt *«med forhold til støy og vibrasjoner, akvakultur, fiskeri og naturverdier tilsier at det må tas hensyn ved ev. utvidet militær aktivitet. Økt aktivitet i feltet vil sannsynlig kreve søknad om utslippstillatelse.»*, (Forsvarsbygg 2009 [2014]). Videre kan man tenke seg at det blir mer ressurskrevende å kontrollere øvingsvirksomheten også i sjøområdene med tanke på utslippstillatelser.

8. Aktive skyte- og øvingsfelt

Forsvarets aktivitet i skyte- og øvingsfelt i sjø skiller seg betraktelig ut fra feltene på land, ved at det ikke er noen spesielle eiere som har særskilt disposisjonsrett over områdene. Det er egne lover som regulerer bruk og ferdsel på havet innenfor territorialgrensen (beskrevet under Norges Sjøterritorium). De områdene som er utlagt til skyte- og øvingsformål er registrert i Den Norske los og ved NOTAM-kontoret (luftfartsmyndighetene). Følgende tekst er fra Forsvarets Sikkerhetsbestemmelser, (UD2-1 2014).

Skyting i fareområde aktivt kun etter kunngjøring i NOTAM.

- *Skyting i ovennevnte fareområder skal på forhånd være koordinert med flyaktivitet i vedkommende område, fortrinnsvis ved en terminplan for kortere eller lengre periode.*
- *Koordineringen skal foregå ved FOH (Forsvarets Operative Hovedkvarter) i samarbeid med berørt kontrollsentral.*
Tvilsspørsmål med hensyn til hvorvidt et skyteprogram kan gjennomføres eller ikke, avgjøres av øverstkommanderende, eventuelt i samråd med sjefflygeleder ved vedkommende kontrollsentral.
- *Flygekontrolltjenesten kan, når flygekontrollmessige forhold gjør det nødvendig, beordre midlertidig stans i pågående skyting i disse fareområdene.*

Melding om skyting i fareområde aktivt bare etter kunngjøring i NOTAM. Når skyting skal foregå i fareområde aktivt bare etter kunngjøring i NOTAM, skal NOTAM søknad fremsendes FOH senest 14 dager før skytingen skal foregå for godkjenning. Bruk av Sjøforsvarets skytefelt rettes til FOH/J3 Sjø mens øvrige henvendelser rettes til FOH/J3 Luft. FOH vil koordinere aktiviteten internt og med berørt kontrollsentral før de sender melding om skyting til AVINOR v/NOTAM-kontoret. Gjenpart av meldingen sendes til berørt kontrollsentral. (FIR og sektorgrenser fremgår av AIP-Norge, ENR 6.2-23 og ENR 6.2-25) Meldingen skal være AVINOR v/NOTAM-kontoret i hende senest 1 uke før skytingen skal

foregå. AVINOR vil utstede de nødvendige opplysninger om skytingen til luftfarten i form av NOTAM.

Melding om skyting skal da ha informasjon om dato og klokkeslett for aktiviteten, samt hva slags skyting som skal foregå. Når det gjelder avgrensning for øvelsen skal horisontale grenser oppgis enten i form av rette linjer mellom punkter tegnet både geografisk lengde og bredde, eller ved en geografisk posisjon. Farlige områder skal være oppgitt i grader og sektorlengde. Er ikke fareområde beskrevet i AIP Norge (Aeronautical Information Publication) som behandler alle praktiske opplysninger for flygning i Norge, skal midtpunkt og radius bli definert og oversendes NOTAM-kontoret. (UD2-1 2014)

8.1 Norges sjøterritorium

Norges grenser i sjø er beskrevet i loven om Territorialfarvann, (Stortinget 2003 [2014]). I § 2 står det «*Sjøterritoriet omfatter havområdet fra grunnlinjene ut til 12 nautiske mil fra disse. Sjøterritoriets yttergrense er en linje trukket slik at hvert punkt på linjen ligger i en avstand av 12 nautiske mil (22 224 meter) fra nærmeste punkt på grunnlinjen.*» Grunnlinjen er den linjen som danner yttergrensen for de indre farvann og sjøterritoriet blir da beregnet fra dette utgangspunktet. Loven skiller mellom sjøterritoriet og indre farvann, det indre farvannet er blir beskrevet som alt farvann innenfor grunnlinjene. Indre farvann inkluderer fjorder, sund, havner og øyer. Dette er den indre grensen, sjøterritoriet starter fra denne og utover, som nevnt ovenfor.

Det er også opprettet en økonomisk grense, dette blir kort beskrevet i Økonomiske soneloven, (Stortinget 1976 [2014]) «*Yttergrensen for den økonomiske sone trekkes i en avstand av 200 nautiske mil (én nautisk mil = 1852 meter) fra de grunnlinjer som til enhver tid er fastsatt, likevel ikke ut over midtlinjen i forhold til andre stater med mindre annet følger av overenskomst med vedkommende stat.*» Innenfor marbakken gjelder privat eiendomsrett som på land. Utenfor en nautisk mil utenfor grunnlinjen er det åpent hav der arealkonfliktene finnes i samme grad som i de de kystnære strøk. Og utenfor territorialgrensen gjelder ikke norsk lov i samme grad. Unntatt for fiskeressurser og oljeressurser (økonomisk sone).

Kystvakten er en del av Forsvaret og er underlagt militær operativ kontroll. Kystvaktens oppgaver innebærer å støtte norsk suverenitet og hevde norske suverene rettigheter. I

fredstid har Kystvakten også andre sivile oppgaver som fiskerioppsyn og ressurskontroll, søk og redning, miljøoppsyn, tolloppsyn, kontroll av fremmede fartøys opptreden, og andre oppgaver innen statlige slepebåtberedskap og oljevernberedskap. Disse oppgavene reguleres av kystvaktloven (Stortinget 1997 [2014]). Operasjonsområdet for Kystvakten er i Norges territorialfarvann (det indre farvann og sjøterritoriet), i tillegg til de samme territoriene for Svalbard, pluss fiskerisonen, også rundt Jan Mayen, samt kontinentalsokkelen, i Norges økonomiske sone, og i internasjonalt farvann i områder utenfor norsk jurisdiksjon, med de begrensningene som følger av folkeretten.

8.2 Oppsummering

Meldinger om aktivitet i skyte- og øvingsfelt er godt planlagt gjennom UD 2-1. Det er strenge prosesser for å gjennomføre skyteøvelser. Dette er særdeles viktig når det gjelder områder som sivile også benytter, eller kan benytte. Den privatrettslige eiendomsretten gjelder innenfor marbakken slik som på land. En nautisk mil utenfor grunnlinjen er dette regnet som åpent hav, og ifølge pbl § 2-1 «*I sjøområder gjelder loven ut til én nautisk mil utenfor grunnlinjene.*». Når det gjelder norsk lov er ikke denne like gjeldene utenfor territorialgrensen, med unntak av fiske- og oljeressurser, altså i den økonomiske sone.

9. Planarbeid

Plan- og bygningsloven er vesentlig for arealutviklingen i kommunene og fylkene. Og Forsvaret må også forholde seg til disse planmyndighetene. Forsvaret er derfor avhengig av å delta aktivt i planleggingsprosessen for å sikre sin virksomhets best mulige betingelser.

Samtidig kan Plan- og bygningsloven være et viktig virkemiddel for å sikre Forsvarets anlegg og øvingsområder fra å bli innebygd eller redusert av hytte- og boligutbygging, veier mv. Om man ikke er preventiv kan det lett oppstå uenighet og konflikter mellom Forsvaret og andre brukerinteresser. Det er derfor viktig med realistiske og klare planer, som også inkluderer fremtidig utvikling. Arealplanlegging bør derfor også legge til rette fremtidig planlegging av arealer for videre utnyttelse til Forsvarets øvingsvirksomhet. Gjennom god arealplanlegging kan man forhindre annen bruk som er ikke forenelig med eksisterende bruk.

Utfordringen ifølge Forsvarsbygg er at det er vanskelig å holde av arealer om det ikke kan vises til en konkret arealbruk. Da blir andre brukerinteresser prioritert.

Kommunen kan gjennom kommunedelens arealplan/reguleringsplan ved plan- og bygningsloven, forvalte arealbruken i sjøområdene ut til grunnlinjen. Mens det er havneloven som regulerer aktivitet på sjøen.

Med tanke på at de ulike arealbruksinteressene i sjøområdene blir koordinering og planlegging viktig, og det kan fort vise seg et behov for mer eksakt feltdisponering om utviklingen med forskjellige brukerinteresser fortsetter. Skyte- og øvingsfelt på sjøen sier seg selv at trenger mer eksklusiv bruksrett enn andre brukerinteresser, likevel kan disse områdene bli sterkt berørt av sivile aktiviteter. Utviklingen tilsier at det blir stadig et større behov for å operere i et fellesoperativt miljø, altså at flere forsvarsgrener opererer sammen, (NOU 2004:27 [2014]). Dette kan by på utfordringer når det gjelder planarbeid av disse øvingsfeltene. Når det gjelder skyte- og øvingsfelt i sjø stiller NSM (Nytt sjømålsmissil) et behov for områder som går utenfor det som er tilgjengelig i dag. Dette er delt inn i tre overordnede forhold og er listet opp i Forsvarets skyte- og øvingsfelt, Hovedrapport fra Det rådgivende utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter fra 2004, (NOU 2004:27). Fremtidig planarbeid må innstille seg på å arbeide med utvikling av allerede eksisterende og/eller nye Skyte- og øvingsfelt. I overnevnte hovedrapport står det «*De senere års utvikling innen våpenteknologi og konsepter har resultert i at allerede etablerte skyte- og*

øvingsfelter ikke gir tilstrekkelige rammebetingelser for gjennomføring av nødvendig virksomhet. Levering av skarpe våpen fra større høyder og lengre avstand, både selvstyrte flybomber, missiler og tradisjonelle artillerisystemer, stiller nye krav til feltene. Det er nødvendig at det i framtiden legges stor vekt på at øvingsmulighetene blir best mulig. Om ikke øvingsmulighetene er optimale, vil en ikke nå den for ventede og nødvendige stridsevne.»

Nedenfor er forsvarrets planarbeid i forhold til kommunale planmyndigheter godt beskrevet tatt ut fra Forsvarsbyggs håndbok for skyte- og øvingsfelt, for 2012/2014. Der står det at gjennom retningslinjer for EBA (eiendom, bygg og anlegg) har Forsvarsdepartementet gitt Forsvarsbygg myndighet til å ivareta Forsvarets ansvar og interesser når det gjelder eiendom, bygg og anlegg. Forsvarsbygg må gjennom kommunale myndigheter regulere Forsvarets arealer inn i planverket til kommunen for å få tillatelse til å bygge. Når andre brukerinteresser søker om byggetillatelse innenfor eller i nærheten av forsvarets arealer, skal Forsvarsbygg kunne være kommunens høringspart, for så å komme med innspill og tilbakemeldinger. Er det av sikkerhetsmessige årsaker grunn til å sikre det sivile innsyn eller ferdsel, kan arealet erklæres hemmelig i henhold til lov om forsvarshemmeligheter. Videre skal dette arealet beskrives med konkret informasjon om blant annet området grenser og restriksjoner gjennom forskrift. Videre er det militære myndigheter som har ansvaret for at reglene i pbl. § 20-4 håndheves. Når det gjelder båndlagte områder med tidsbegrensning kan dette kun behandles gjennom endring av formål i kommuneplanen eller detaljregulering.

Videre i håndboken beskrives det at arealdelen i planarbeidet skal hovedsakelig beskrive hele kommunens areal med forskjellige formål. Siden 2009 fikk Forsvaret et eget formålsstauts som nevnt tidligere *Areal for særlige behov i Forsvaret (skytte- og øvingsfelt)*, som skal benyttes for hovedaktiviteten til Forsvaret. Dette vil si at bygninger og anlegg går inn under vanlige byggeformål så lenge det ikke krever spesiell tilpasning. Utfordringen Forsvarsbygg nevner er dette med områder som ikke kan vises til en konstant bruk, disse er da beskrevet som hensynssoner.

Reguleringsplanen skal vise hvordan grunnen skal utnyttes i en mer konkret skala enn arealdelen. Detaljplan er da naturligvis en enda mer detaljert plan med for blant annet byggegrenser, plassering, og generell utnyttelse av arealet. En reguleringsplan inneholder derfor mer konkrete beskrivelser. Disse blir kalt underformål, og kan beskrive aktiviteten for

enkelte områder, blant annet trafikk og bygge områder, samt skyte- og øvingsfelt. Det er naturligvis helt vesentlig at fareområder blir vist i reguleringsplanen.

Når det kommer til akvakulturelle anlegg må disse også følge lover for opprettelse og bruk av sjøområder. I akvakulturloven § 15, Forhold til arealplaner og vernetiltak bokstav a, står det beskrevet at slike anlegg ikke kan etableres i strid med arealplaner etter plan- og bygningsloven.

Til slutt siterer jeg fra Forsvarsbyggs håndbok for skyte- og øvingsfelt 2012/2014:

«Kun et fåtall av Forsvarets skyte- og øvingsanlegg er pr. i dag regulert gjennom reguleringsplaner ettersom anleggene i stor grad er etablert før plan- og bygningsloven trådte i kraft. Manglende regulering gjør ikke den etablerte virksomheten ulovlig, men risikoen for at en annen arealbruk forringer Forsvarets bruksmuligheter er større når den militære virksomheten ikke er formalisert gjennom reguleringsplan. Ved etablering av nye anlegg, vil utarbeidelse og godkjenning av reguleringsplan være nødvendig. Tidsforbruk for planprosessen vil variere avhengig av størrelse og kompleksitet».

9.1 Registrering

For områder som er underlagt allmenne rettsregler er det ikke spesielle krav om rettsopprettelser. Oppsummert blir den privatrettslige eiendomsretten i vassdrag og sjø beregnet ut ifra marbakken eller djupålen, men disse metodene er ikke relevante når det gjelder grenser lengre ut i sjø og hav som ikke er koblet med en eiendomsrett på fastlandet.

Det har ikke vært så vanlig å markere grenser i sjø tidligere da man ikke fant noen særlig verdi sammenlignet med landområder. På dagens digitale kart tegner man inn landarealer ved å bruke polygoner, punkter som til slutt markerer et lukket område. Når det gjelder hvor langt eiendomsretten går utover i sjø, blir det vanskelig å tegne «løse» polygoner inn på kartet, (Geoforum 2012). Det utspiller seg til også å være et juridisk problem å få kartlagt alle grensene, hvor de starter og hvor de slutter. De lukkede polygonene i sjø har vist seg å være mer *fiktive grenser* eller hjelpelinjer i ganske stor utstrekning i matrikkelkartet. Problemet med disse fiktive grensene/hjelpelinjene er at de ikke kan bevise noe, det er derfor mindre prioritert å prøve å registrere det riktig. Disse grensene kan i matrikkelkartet forstås som en annen grense og det er ikke vanskelig å se at dette skaper forvirring og unødvendig usikkerhet for de berørte parter, (Geoforum 2012).

9.2 Kartverket

Forsvarets skyte- og øvingsfelt i sjø er listet opp med koordinater i «Den Norske Los» som dekker hele norskekysten. I følge mine svar fra Kartverket (se vedlegg nr. 1) blir koordinatene sendt fra Forsvaret. Videre er «Den Norske Los» skrevet i 8 bind og koordinatene vises hovedsakelig ikke i kart, men med noen få unntak. I de tilfellene øvelsesområdene er vist i sjøkart, så er det i hovedkartserien (1:50 000) og kystkartene (1:350 000). I tillegg er de vist i ENCer (Elektroniske kart) i de samme målestokkene. Det første bindet er et supplement til de andre bindene som beskriver hver sin del av norske kysten, og kysten rundt Svalbard og Jan Mayen.

I mailen til Kartverket spurte jeg også om hvordan selve oppmålingen skjer. Oppmålingen av sjøområdene er det Kartverket som står for, men Forsvaret (FFI) kan også gjøre sjømålinger for så å sende det inn til Kartverket. Dette kan være målinger uavhengig av skyte- og øvingsfelt.

Det kan gis instruks om rapporteringsplikt til offentlige tjenestemenn med formål å bistå sjømilitære myndigheter i oppsynet langs kysten og i norske sjøområder. Dette er med hensikt å sikre at sjømilitære myndigheter i fredstid, krise og krig har best mulig oppdatert informasjon til å utøve et effektivt oppsyn langs norskekysten og i norske sjøområder, (Kartverk 2010).

10. Høringsuttalelser for «kysten er klar» i Sør- Trøndelag.

«Kysten er klar» er en interkommunal kystsoneplan der Forsvarsbygg har som formål å ivareta Forsvarsdepartementet og Forsvarets interesser for arealbruk etter plan- og bygningsloven.

Det skjer store forandringer i Sør-Trøndelag. Stortinget innvilget å ta inn nye kampfly i Norge, F35 kampfly. Dette vil føre til en utviding av blant annet Ørland hovedflystasjon, men også en økning i aktiviteten av Forsvarets øvingsarealer. Nye våpensystemer vil føre til endring og videreutvikling for skyte- og øvingsfeltene.

Det er ikke mange skyte- og øvingsfelt der flere våpengrener kan samtrene, i Sør-Trøndelag er det nettopp slike forhold som gjør dette mulig, samtrening for Luftforsvaret, Sjøforsvaret og mindre bakkestyrker. Ellers fins det særdeles viktige øvingsfelt for Sjøforsvaret, som også brukes ved NATO-øvelser, samt et skytefelt som er helt vesentlig for Luftforsvarets kampfly, (Nilsen 2013).

Forsvarets skyte- og øvingsfelt er kunngjort og koordinatfestet i NOU 2004:27 Forsvarets skyte- og øvingsfelt. I vedlegg nr. 2 følger det en mer konkret oversikt over hvilke kommuner som blir berørt av skyte- og øvingsfeltene i planområdet.

I kommuneplanens arealdel skal det vises til forskjellige formål, arealformål. I denne sammenheng med arealbruk av Forsvaret, kan dette vises som Forsvaret, jf. Plb. §11-7 nr. 4. Forsvaret kan ikke kreve dette, men søke om det og vise til en slik bruk som gjør det nødvendig å ha dette formålet vist i arealdelen.

Et annet virkemiddel Forsvaret kan ta i bruk med tanke på registrering av arealbruk er §11-8 «Kommuneplanens arealdel skal i nødvendig utstrekning vise hensyn og restriksjoner som har betydning for bruken av areal. Hensyn og forhold som inngår i andre ledd bokstav a til f, skal markeres i arealdelen som hensynssoner med tilhørende retningslinjer og bestemmelser.»

Særlig relevant for Forsvaret er §11-8 bokstav a «Sikrings-, støy- og faresoner med angivelse av fareårsak eller miljørisiko. Det kan gis bestemmelser som forbyr eller setter vilkår for tiltak og/eller virksomheter, jf. § 1-6, innenfor sonen.» Ser man på beskrivelsen av denne bestemmelsen er «sone for militær virksomhet» noe som går inn under som selvstendig fareårsak.

I høringsuttalelsene vises det til kart 'Forsvarets SØF i sjø, Sør-Trøndelag', som viser hvor de aktuelle skytefeltene er, og hvordan de er registrert i kart. «Skyte- og øvingsfeltene (...) er vist med rød farge på vedlagte kart, og disse skyte- og øvingsfeltene er også vist i kystzoneplanens datasett 'Plandata' med rød skravur (...) Hensynssone – Faresone. Bruk av hensynssone med bestemmelser etter Pbl §11-8a sikrings-, støy – og faresoner vil generelt være det riktige verktøyet for å ivareta Forsvarets behov i skyte- og øvingsfeltene.» Se vedlegg nr. 2

Som tidligere nevnt kan Forsvaret vise til militære forbudsområder gjennom forskrift til Lov om forsvarshemmeligheter §§ 1, 3 og §4 pkt.11, jf (Stortinget 2010). I høringsuttalelsene for den interkommunale kystplanen oppfordrer Forsvarsbygg at et spesielt militært område som er nevnt i Lov om forsvarshemmeligheter, skal vises med formålet Forsvaret, alternativt som hensynssone jf overnevnte bestemmelser. Forsvarsbygg arbeider også med å registrere andre allerede etablerte skyte- og øvingsfelt i datasettet «plandata», i samme interkommunale kystzoneplan.

Sambruk, biomangfold og akvakulturanlegg.

I høringsuttalelsene er det også tatt opp sambruk, altså at et areal som brukes både av det militære og andre sivile bruksinteresser, men på forskjellig tidspunkt. Dette er svært viktig når det gjelder skyte- og øvingsfelt. Nedenfor beskrives et eksempel på denne type bruk. Sambruket er i dette tilfellet militært bruk, farled, fiske og friluftsliv.

I samme uttalelse er det beskrevet at Sjøforsvarets aktiviteter ved skyte- og øvingsfelt kan man ikke si er diskree ovenfor biomangfold og akvakultur. Dette er forhold som må tas i betraktning ved planlegging av områdebruk i sjøen. Biomangfold er en nasjonal prioritering og er viktig for det marine dyrelivet. Dette må Forsvaret ta hensyn til.

Det skal for eksempel ikke skytes i perioden 1. april til 31. juli på grunn av hekkeperioden for fugl, samt kaste-perioden for sel. Det skal heller ikke skytes mellom midnatt og 11.00 i perioden 1. september til 20. oktober av hensyn til krabbefiske. Dette er et hensyn som må respekteres av Forsvaret på grunn av biomangfold og fiskeri, (Nilsen 2013). Dette kan Forsvaret være fleksible til, det er fremdeles mulig for øvingsvirksomhet sammen med annen bruk.

Akvakulturanlegg i sjøen er installasjoner som skal vise seg å være vanskelig å kombinere med Sjøforsvarets bruk. Dette er faste installasjoner i sjø som ikke gjør det mulig for skyte- og øvelsesaktiviteter for Sjøforsvaret. Forsvarsbygg uttrykker i uttalelsene at «*det er viktig at fartøyene kan benytte høy fart og brå manøvrering*», og at det videre er vanskelig å ta hensyn til dette under øvinger da bølgene fra disse fartøyene kan skade anleggene. Forsvarsbygg understreker også at Sjøforsvarets øvelser kan i tillegg skape konsekvenser for nærliggende anlegg, «*Bruk av fartøyenes sensorer og våpen både over og under vann vil også måtte begrenses på grunn av hensyn til nærliggende akvakulturanlegg.*», (Nilsen 2013).

Dette dukker også opp i høringsdokumentene for kommuneplan for Bjugn, 2. gangs høring. Her står det følgende;

«Tilgangen til de romslige treningsområdene over hav og land nær basen utgjorde et av fortrinnene for Ørland i valg av kampflybase. Valget av Ørland hovedflystasjon som kampflybase for Luftforsvaret vil generelt medføre økning i bruken av Forsvarets øvingsarealer i området. Trenings- og øvingsvirksomheten i området vil være i endring og videreutvikling; blant annet økt samvirke mellom Luftforsvaret og hær- og sjøstyrker samt allierte styrker. Forsvaret kan ikke avgi bruksmuligheter med tilhørende restriksjoner innenfor etablerte skyte- og øvingsfelt i nærområdet til den nye kampflybasen.

Skytefelt Vågan er et skyte- og øvingsfelt for Sjøforsvaret og Luftforsvaret, og har i en periode vært mindre i bruk på grunn av utfasing av eldre våpensystemer som benyttet feltet. Med innføring av ny generasjon Skjold-klasse kystkorvetter og nytt kampluftvernsystem vil bruken av skytefelt Vågan ta seg opp igjen.

Skytefelt Vågan ble i sin tid opprettet som et skytefelt for luftvernskyting med skyting fra land mot sjø/bakke-til-luft. Nytt kampluftvernsystem med kortholdsmissiler er planlagt anskaffet innen 2015. Bruk av våpensystemet er uforenlig med akvakulturanlegg, de alle objekter i feltet må tåle et direkte treff. Lokalisering av akvakulturanlegg midt i feltet gir heller ingen mulighet for smalere skytesektorer eller andre tilpassinger i forhold til sameksistens med akvakulturanlegg. Ørland flystasjon vil også bruke feltet til advelingsvåpenskyting (opp til 12,7 mm).

Skytefeltene på Frohavet (Tarva-Burøy) spiller en stadig større rolle for Sjøforsvarets skyteøvelser. Skytefelt Vågan utgjør den østligste delen av dette skytefeltkomplekset, og

muligheten til å ha skytefeltet tilgjengelig mens andre fartøy benytter de andre feltene til sine øvelser gir økt fleksibilitet. I forbindelse med skyteøvelsene er det viktig at fartøyene kan benytte høy fart og brå manøvrering- dette vil bli vanskeliggjort dersom det er anlegg i sjøen som det må tas hensyn til. Bruk av fartøyenes sensorer og våpen både over og under vann vil også bli begrenset på grunn av hensyn til nærliggende akvakulturanlegg.» (Nilsen, 2012).

Det har vært en utfordring å holde på områder for Forsvaret som ikke er i særlig aktivitet, for å sikre seg områder må det vises til en konkret bruk. Det er også flere skyte- og øvingsfelt som ikke er registrert i kart, spesielt i sjøområdene. Hvilken sikkerhet har da Forsvaret ovenfor sine areal/områdebehov? I høringsuttalelsene «Kysten er klar» uttrykker Forsvarsbygg dette til x kommune;

«Enkelte av øvingsfeltene har i den seinere tid vært i mindre bruk av Sjøforsvaret (...) men disse øvingsfeltene utgjør et potensiale det kan være nødvendig å ta i bruk som følge av de endrede og økte øvingsbehovene skissert innledningsvis. Disse områdene brukes også av Luftforsvaret til UAV-flyving. Det er viktig for Forsvaret å holde på de feltene vi besitter, og Forsvaret kan i utgangspunktet ikke avgi bruksmuligheter innenfor etablerte skyte- og øvingsfelt i nærområdet til den nye kampflybasen. Forsvaret er i midlertid villig til å gå inn i en dialog med tanke på både sambruksmuligheter og justering av skytefeltgrenser for de sistnevnte områdene.»

11. Drøfting og oppsummering

Formålet med denne oppgaven har vært å undersøke hvilke virkemidler Forsvaret har for arealbruk for skyte- og øvingsfelt i sjø. Det har hovedsakelig vært fokus på prinsipielle virkemidler. Forsvaret stiller seg i en særegen posisjon når det gjelder denne type bruk av sjøområder, og jeg har derfor undersøkt Forsvarets behov for slike felt i sjø. Ingen har eiendomsrett på sjøen, men bruken i skyte- og øvingsfelt krever spesielle virkemidler og lovverk for å utføre sin aktivitet. Formålet har vært å undersøke hvordan Forsvaret får innvilget en særbruk, og videre sikre seg områder til denne bruken. Det er også et viktig moment at ikke alle skyte- og øvingsfelt er registrert i kart og planlegging, og dette har vist seg å by på utfordringer når andre interessenter ser på muligheter for etablering av sine installasjoner. Utviklingen om arealpress i strandssonen har blant annet ført til utvikling i plan- og bygningsloven. Det har derfor vært et underliggende spørsmål om det er et godt nok lovverk og regler som støtter Forsvarets øvingsvirksomhet med tanke på utvikling med marine- og akvakulturelle anlegg. Hva er Forsvarets behov, og blir dette sikret gjennom dagens lovgivning?

11.1 Arealplanlegging i sjø

Eiendomsrett i sjø er det ingen som har. Private kan ha rettigheter knyttet til eiendommen, den såkalte marbakken eller annen sedvane. Staten har hovedsakelig eiendomsrett til grunn- og havressurser, Havressursloven § 2 «*Dei viltlevande marine ressursane ligg til fellesskapet i Noreg.*» Så i prinsippet kan alle seile over vannet ute på sjøen. Men aktive skyte- og øvingsfelt trenger en restriktiv bruk som kan forhindre andre å bevege seg innenfor disse koordinatene. I dette tilfellet er det UD 2-1 som beskriver varslene for aktive øvelser. Her fins det regler for hvem som har ansvaret og hvordan det skal varsles ved øvinger. Gjennom plan- og bygningsloven har Forsvaret fått et eget hovedformål, jf pbl. § 11-7 nr. 4. Gjennom denne regelen kan dette arealet reserveres til Forsvarets aktivitet eller etablering. Forsvaret kan også benytte seg av § 11-8 der det er behov for sikring av f.eks. støy, jf pbl §11-8 a.

For spesielt hemmelige anlegg og arealer kan Forsvaret med hjemmel i Lov om Forsvarshemmeligheter forby uvedkommende adgang. Sjøforsvaret kan med Forskrift om militære forbudsområder innen Sjøforsvaret (FOR-2010-08-30-1510), forby uvedkommende tilgang til nøyaktig angitte områder, jf § 2 nr. 2. Følgende beskriver forskriftets § 3 nr. 2 «*De angitte områder inkluderer forbud mot adgang for uvedkommende, dykking, ankring,*

sjømåling, fiske og bruk av trål og bunnredskaper i enhver form.» Dette gjelder for militært område som festningsverk, bygninger, anlegg, landarealer med tilstøtende sjøområder disponert av Sjøforsvaret. Det forutsettes i pågaven at «anlegg» også gjelder for eventuelle militære anlegg under vann.

11.2 Registrering

Sjøområder er vanskelige å tegne på kartet på grunn av «løse polygoner». Det er vanskelig å se hvor de starter og hvor de slutter. Og i de forsøkene på å tegne lukkede polygoner har vist seg å være mer fiktive grenser i matrikelkartet, og disse grensene kan dessverre ikke bevise noe. Dette fører til en mindre vektlagt prioritert registrering, da det kan føre til mer forvirring enn klarhet i grensegangen.

I Den Norske Los er Forsvarets skyte- og øvingsfelt listet opp med koordinater. Disse koordinatene er som regel ikke vist i kart, med unntak av noen tilfeller.

Som nevnt ovenfor er det enkelte områder som er listet opp med koordinater i Forskrift om militære forbudsområder innen Sjøforsvaret. Her er det klare tall som markerer området. I de situasjonene der et fartøy nærmer seg et forbudsområde må det stoppe og rette seg etter anvisninger som følge av Forsvarets sikkerhetsbestemmelser i UD 2-1.

Ute på åpent hav der det ikke er forhold som gjør det mulig for akvakulturanlegg er det heller ikke like stort behov for registrering av koordinater. Per dags dato er det ikke mange andre brukerinteresser å ta hensyn til annet enn skipstrafikk langt ute på havet. For områder i mere kystnære strøk tørr jeg å konkludere med at det er et større behov for bedre registreringer. Moderne fiskemetoder har blant annet utviklet seg med store fiskeoppdrettsanlegg i sjøen. Disse installasjonene er ikke forenelige med Sjøforsvarets øvelser, og dette forsterker hvor viktig det er med korrekte registreringer av bruk i sjø.

Jeg er fristet til å kort ta opp det underliggende spørsmålet nevnt under innledningen av kapittelet. Med tanke på utvikling av boligutbygging hos kommunene på land, er det uheldig i de tilfellene der denne utbyggingen kommer nærmere og nærmere Forsvarets arealer for skyte- og øvingsfelt. Der det er mulig er Forsvaret åpne for sambruk. Med den økende interessen langs kysten og utvikling av større og moderne akvakulturanlegg kan man si at det er et økende behov for bedre registreringer. Sambruk med skyte- og øvingsfelt i sjø og akvakulturanlegg ikke mulig. Disse anleggene krever store sjøområder og stiller diverse krav om gjennomstrømning og temperatur. Forsvarets skyte- og øvingsfelt krever også store områder, og i tilfeller spesielle forhold tilrettelagt for øvelser mellom våpengrenene. Der slik samtrening er aktuelt er områdene og arealene begrenset. Forsvarsbygg nevnte at man kan se en utvikling på press i sjøområdene som kan vanskeliggjøre aktiviteten til Forsvaret.

11.3 Forsvarets behov for skyte- og øvingsfelt

Forsvaret i Norge har som sagt blitt redusert, men det betyr ikke at det ikke er like viktig i dag som etter 2. verdenskrig. Opprettholdelse av et Forsvar med en høy kvalitet vil si god, faglig kompetanse, samt tidsriktig materiell, og ikke minst tilrettelagte skyte- og øvingsfelt med tilfredsstillende forhold. Skyte- og øvingsfeltene er helt vesentlig for et godt forsvar. Norge er avhengig av allierte styrker når det kommer til krigføring, og et samarbeid med allierte øvelser blir da helt nødvendig. Behovet for skyte- og øvingsfelt er, om ikke like omfattende som tidligere, like viktig. Planlegging av disse feltene tørr jeg å påstå blir mer og mer viktig da samfunnet utvikler seg, og man kan vise til areal- og områdepress.

I sjø har man ikke hatt store problemer når det gjelder skyte- og øvingsfelt og andre brukerinteresser. Men med utviklingen av akvakulturanlegg kan man se utfordringer langs kysten.

Utviklingen av Forsvaret innebærer investerer i nyere og moderne materiell og våpensystemer. Dette fører til endringer i behovene for skyte- og øvingsfelt. Det er derfor avgjørende at Forsvaret har tilgang til denne fleksibiliteten for å opprettholde kvaliteten i virksomheten. Investeringer og det endrede behovet til skyte- og øvingsfeltene kan kreve større areal av et etablert felt, eller det kan kreve annen topografi. Det kan for eksempel også inkludere større hensynssoner i forhold til støy. Andre faktorer som kan påvirke skyte- og øvingsfelt som følge av nye investeringer i våpensystemer er stråling, radiobølger og forurensning. Forsvarets behov for øvelser er varierende og noen blir brukt mer enn andre. Der forholdene ligger til rette for sambruk, er bruken for Forsvarets aktivitet klarert i forhold til andre brukerinteresser gjennom arealplanlegging. Dette har hatt høyere prioritering når det gjelder landarealer.

Med tanke på konflikten i Ukraina og utviklingen i Syria med militante islamister er trusselbildet mot Norge i en annen situasjon per dags dato (07.05.05). Terrortrusselen mot Norge er økende ifølge etterretningstjenesten (Forsvaret, 2014). Videre er trusselbildet i Nord-Norge følgende; *«For Norge er særlig nordområdene viktige, og E-tjenestens «hjemmebane». Mindre havis og mildere klima åpner nye sjøveier og muligheter for å utnytte fiske- og petroleumsressurser. Særlig satser Russland offensivt både militært og økonomisk, og flere andre land viser interesse for nordområdene. «Konfliktpotensialet i Arktis*

er imidlertid begrenset, og det kan ikke sies å pågå et mellomstatlig ressurskappløp eller en ressurskamp i Arktis» vurderer E-tjenesten.»

Med dette vil jeg konkludere med at Forsvarets behov for skyte- og øvingsfelt er fullstendig til stede. Videre finner jeg behovet for registrering av felt i kystnære strøk i arealplanlegging som økende og nødvendig for å forhindre arealkonflikter.

11.4 Etske prinsipp

Med hensyn til forsvarshemmeligheter måtte jeg søke om sikkerhetsklarering og fikk innvilget gradering konfidensielt etter Forskrift om personellsikkerhet § 4-8, 1. ledd. *«Forsvarsbygg Fellestjenester, Personellsikkerhet har sikkerhetsklarert følgende person: Geus, Jeanette Nøland. Klarert 11.04.2014. Klareringen gjelder i 2 år fra klareringsdato».* Sikkerhetsloven § 11 c *«nyttes dersom det kan skade Norges eller dets alliertes sikkerhet, forholdet til fremmede makter eller andre vitale nasjonale sikkerhetsinteresser om informasjonen blir kjent for uvedkommende».* Etter etiske prinsipp er derfor noe av informasjonen i oppgaven kryptert, ved at konkret informasjon ikke er oppgitt. Dette merkes og har ikke noe så si for oppgaven generelt. Litteraturen jeg har forholdt meg til er funnet via lovdatapro på internett som krever brukernavn og passord. De enkelte elementene jeg har tatt ut fra disse dokumentene har jeg fått bekreftet fra lovdata at ikke er sensitiv informasjon. Høringsdokumentene fra Forsvarsbygg er heller ikke klassifisert som sensitiv informasjon da dette er et offisielt dokument. Jeg har bevisst forsøkt å forholde meg til ikke-sensitiv informasjon om Forsvarets organisasjon for å lettere gi mitt forskningsbidrag til allmenheten og eventuell videre forskning.

12. Avsluttende refleksjoner

Jeg vil ikke si at denne oppgaven fant en konkret løsning på min problemstilling, men det var som nevnt i oppgaven et mål å undersøke dette aspektet. Jeg ønsket å belyse et område som ikke har blitt diskutert mye tidligere. Etter hvert i studiet fant jeg ut at dette kanskje var litt for ambisiøst nettopp på grunn av lite litteratur om tema. Sikkerhetsklareringen kunne gjort det mulig for meg å eventuelt ta med et eller flere caser, men dette fikk jeg ikke tid til. Jeg benyttet meg derfor av litteratur fra faglige kilder som lovdata og Stortings dokumenter. I tillegg til det har jeg tenkt en god del.

12.1 Videre arbeid

Jeg vil oppfordre til videre studie på tema, der man forholder seg til en mer konkret forskning avgrenset til de kystnære sjøområdene der det lettere kan oppstå uenigheter om brukerinteresser, med gjerne utvalgte kystområder på grunn av de varierende brukerinteressene. I sør er strandsonen og boligutbygging mer aktuelt enn i nord, der fiskeoppdrettsanlegg er mer attraktivt. Det kan også være interessant å så på hvilke virkemidler Forsvaret kan ta i bruk for å «holde på» arealer og områder til fremtidig bruk som også samsvarer til lovverket. På land kan det være interessant å undersøke interessekonflikten mellom kommunal boligutbygging i Forsvarets hensynssoner.

Når det gjelder påvirkninger fra Forsvarets aktiviteter i sjøen og kystnære områder, kan dette også undersøkes nærmere i forhold til støy, og hvordan dette blir behandlet i tilfeller der nye våpensystemer blir tatt i bruk i etablerte skytefelt i nærliggende boligstrøk. Dette kan for øvrig også undersøkes for skyte- og øvingsfelt på land.

I Forsvarsbyggs håndbok for skyte- og øvingsfelt 2012/2014 nevner de et problemområde som kunne vært interessant å undersøke; «*Forurensning i marine skyte- og øvingsfelt I henhold til forurensningsloven er det ikke lov å forurense, verken til lands eller til vanns. I vannforskriften, som bygger på EUs vannrammedirektiv, inngår kystvann. Forskriften gjelder til 1 nautisk mil utenfor grunnlinjen. For prioriterte miljøgifter gjelder direktivet til 12 nautiske mil utenfor grunnlinjen (ytre grensen for territorialfarvann). Det finnes pr. i dag ingen føringer som sier hvordan dette skal gjennomføres i praksis*».

Et tips, søk om sikkerhetsklarering i god tid i forveien!

Referanser

Falkanger (2005 [20140129]). *Fast eiendoms rettsforhold* 3. utgave, Universitetsforlaget.

Forsvaret (2014) <http://forsvaret.no/aktuelt/publisert/Sider/Okt-terrortrussel.aspx>

Forsvarsbygg (2009 [20140406]) *Helhetlig gjennomføring Forsvarets skyte- og øvingsfelt*
ile:///C:/Users/JeanetteN%C3%B8land/Downloads/S%C3%98F_Sluttrapport-250909.pdf

Geoforum (2012 [20140212]) *Grenser i sjø og vassdrag*.
http://geoforum.no/lokalavdelinger/ostfold/arsmoter/2012/kopi-av-foredrag-pa-medlemsmote-17.april/grenser-mellom-eiendommer/at_download/file.

Holvik, Reidar. (2005 [20140120]). *Eiendomsgrenser i sjø og vassdrag*
http://geoforum.no/lokalavdelinger/nordland/arrangement/2005/fagdage-i-tingsrett-13-desember-2005/e-grenser-sjovassdrag_rh.doc/at_download/file.

Kartverk, Statens (2010 [20140330]). *Den Norske Los*, Statens Kartverk Sjø.
<http://www.kartverket.no/dnl/den-norske-los-1.pdf>

Kvalevåg, A. (2010 [20140115]). "Utfylling og eiendomsforhold i sjø - En studie fra Fræna kommune."

Nilsen, Steinar (2013 [20140318]). *Høringsuttalelse til forslag til interkommunal kystsoneplan for Sør-Trøndelag, "Kysten er klar"*, Forsvaret.

NOU (1981:5) [20140407] *Prisregulering og ekspropriasjonerstatning*. Fast eiendom. Lovdata.no
<http://lovdata.no/pro/#document/NOU/forarbeid/nou-1981-5?searchResultContext=2752>

NOU (1988:16) [20140310] *Rådsegn 14 - Eigendomsgrensen og administrative inndelingsgrenser*. Sivilbokutvalget. Lovdata.no
<http://lovdata.no/pro/#document/NOU/forarbeid/nou-1988-16?searchResultContext=2485>

NOU (2004:27 [20140311]) *Forsvarets skyte- og øvingsfelt, Hovedrapport fra Det rådgivende utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter*. Forsvarsdepartementet, regjeringen.no.
<http://www.regjeringen.no/Rpub/NOU/20042004/027/PDFS/NOU200420040027000DDDPDFS.pdf>

NOU (2005:10) [20140301] *Lov om forvaltning av viltlevende marine ressurser*. [Havressursloven] Lovdata.no
<http://lovdata.no/pro/#document/NOU/forarbeid/nou-2005-10?searchResultContext=3274>

Ot.prp.nr20 (2005 [20140120]). Ot.prp.nr.20 (2007-2008) *Om lov om forvaltning av viltlevende marine ressurser* (havressurslova)
<http://www.regjeringen.no/pages/2036646/PDFS/OTP200720080020000DDDPDFS.pdf>

Sjursen, Frode. (2012 [20140411]). Forsvarsbygg "Håndbok for skyte- og øvingsfelt 2012/2014"
<http://www.forsvarsbygg.no/Documents/Nedlastningssenter/Diverse/Handbok%20for%20skytte-%20og%20ovingsfelt%202012-2014.pdf?epslanguage=no>.

Solstrand, Ragnvald H. (2010 [20140228]) *Langsiktig planlegging i Forsvaret – vitenskap i skjæringspunktet mellom politikk, byråkrati og kommandostyring*. (FFI-rapport 2010/01924)
<http://www.ffi.no/no/Rapporter/10-01924.pdf>

Stortinget (1976 [20140317]) LOV-1976-12-17-91 *Lov om Norges økonomiske sone (Økonomiske soneloven)* Lovdata.no <http://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/1976-12-17-91?searchResultContext=1452>

Stortinget (1997 [20140301]). LOV-1997-06-13-42 *Lov om Kystvakten* [Kystvaktloven] <http://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/1997-06-13-42?searchResultContext=1317>

Stortinget (2003 [2014311]). LOV-2003-06-27-57 *Lov om Norges territorialfarvann og tilstøtende sone* [Territorialfarvannsloven] Lovdata.no <http://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/2003-06-27-57?searchResultContext=1571>

St.prp.nr.42 (2003-2004 [20140406]) *Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008* <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fd/dok/regpubl/stprp/20032004/stprp-nr-42-2003-2004-.html?id=208939>

Stortinget nr. 48 (2008) *Et forsvar til vern om Norges sikkerhet, interesser og verdier 2007-2008* <http://www.regjeringen.no/pages/2061722/PDFS/STP200720080048000DDDPDFS.pdf>

Stortinget (2010 [20140305]). FOR-2010-08-30-1510 *Forskrift om militære forbudsområder innen Sjøforsvaret*. Lovdata.no <http://lovdata.no/pro/#document/SF/forskrift/2010-08-30-1510?searchResultContext=1643>

Stortinget (2012 [20140328]). *Et forsvar for vår tid*, Prop.73 s <http://www.regjeringen.no/pages/37583840/PDFS/PRP201120120073000DDDPDFS.pdf>

UD2-1 (2014 [20140327]). UD2-1 *Forsvarets sikkerhetsbestemmelser* <https://kgv.doffin.no/app/docmgmt/downloadPublicDocument.asp?DVID=56520&FMT=1&AT=15&ID=62065>

Wirak, Kjetil (20140303) Spørsmål til Kartverket via mail, J. Geus.

Vedlegg 1

	Vår dato	Vår referanse
	11.11.2013	2012/4742-11/314
Vår saksbehandler	Tidligere dato	Tidligere referanse
Steinar Nilsen 90564495	04.07.2013	

Til
Rissa Kommune
Rådhusveien 13
7100 RISSA

Høringsuttalelse til forslag til interkommunal kystsoneplan for Sør-Trøndelag, "Kysten er klar"

Det vises til oversendelse av forslag til interkommunal kystsoneplan for Sør-Trøndelag. Forsvarsbyggs uttalelse til høringssaker har som formål å ivareta Forsvarsdepartementet og Forsvarets arealbruksinteresser etter plan- og bygningsloven.

Under 'Overordnede rammer og føringer' bør også nevnes 'Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging, kgl.res 24.juni 2011.

Stortingsbeslutningen om Ørland hovedflystasjon som kampflybase for Luftforsvaret vil generelt medføre økning i bruken av Forsvarets øvingsarealer i området. Trenings- og øvingsvirksomheten i området vil være i endring og videreutvikling som følge av nye våpensystemer som bl.a. F35 kampfly, NH90 helikoptre, Nansen-klasse fregatter,

Skjold-klasse kystkorvetter og NASAMS luftvern. Den fulle oversikt over de framtidige endringene i øvingsmønster og konsekvenser for arealbehov som følge av innføring av de nye våpensystemene foreligger ikke på det nåværende tidspunkt. Økt samvirke mellom Luftforsvaret og hær- og sjøstyrker samt allierte styrker bidrar også til endringene i øvingsmønster. Skytefeltene på Frohavet (Tarva-Burøy) er særdeles viktige øvingsfelt for Sjøforsvaret, og disse feltene brukes årlig både i nasjonale øvelser og NATO-øvelser. END356 Tarva er et av de få skyte- og øvingsfeltene hvor de ulike våpengrenene Luftforsvaret, Sjøforsvaret og mindre bakkestyrker har mulighet til å samtrene. Skyte- og øvingsfeltet END352 Halten er et viktig skytefelt for Luftforsvarets kampfly.

Forsvarets skyte- og øvingsfelt er offentliggjort og koordinatfestet i NOU 2004:27 Forsvarets skyte- og øvingsfelt. Skyte- og øvingsfeltene (SØF) i planområdet er vist i tabellen nedenfor, der berørte kommuner er markert.

Det er vedlagt¹ et kart 'Forsvarets SØF i sjø, Sør-Trøndelag', som viser beliggenheten av de nevnte skytefeltene. Skyte- og øvingsfeltene T1, T13, T14, T15, END355 og END356 er vist med rød farge på vedlagte kart, og disse skyte- og øvingsfeltene er også vist i kystzoneplanens datasett 'Plandata' med rød skravur H380 Hensynssone – Faresone. Bruk av hensynssone med bestemmelser etter Pbl §11-8a sikrings-, støy – og faresoner vil generelt være det riktige verktøyet for å ivareta Forsvarets behov i skyte- og øvingsfeltene. I lovkommentar til plandelen av Plan- og bygningsloven er også 'sone for militær virksomhet' nevnt som selvstendig fareårsak under beskrivelsen til bestemmelsen §11-8a.

Postadresse	Fakturaadresse	Telefon	E-postadresse	Org. nr.
Postboks 405	Fakturasenteret	815 70 400	post@forsvarsbygg.no	975 950 662
Sentrum	Postboks 4394	Telefaks	Internett	Bankkonto
0103 Oslo	2308 Hamar	23 09 78 03	www.forsvarsbygg.no	4714 10 00280

2 av 3

Formål Forsvaret etter Pbl §11-7 nr.4 kan reserveres til bruk der Forsvaret har behov for etablering av anlegg eller som målområde eller annen eksklusiv bruk, slik dette er anvendt på målområde og anleggsdel av skytefeltet END356 Tarva, ref. kommuneplan for Bjugn.

Det kan også være hensiktsmessig å vise i planen det militære forbudsområdet Hasselvika i Rissa kommune med formål Forsvaret Pbl §11-7 nr.4, alternativt som hensynssone. Området er definert geografisk og restriksjonsmessig gjennom forskrift til Lov om forsvarshemmeligheter §1 og 3; FOR2010-08-30-1510 Forskrift om militære forbudsområder i Sjøforsvaret., §4 pkt.11.

Skyte- og øvingsfelt	Osen	Roan	Åfjord	Bjugn	Ørland	Frøya	Hitra	Snillfjord	Agdenes	Rissa
T1 Frohavet målområde						X				
T1 Frohavet fareområde				X		X				
T11					X				X	X
T12					X		X	X	X	
T13				X	X					
T14 Frohavet				X	X	X	X			
T15 Frohavet II				X	X	X	X			
END352 Halten	X	X				X				
END353 Halten						X				
END355 Vågan				X						
END356 Tarva				X						

Bestemmelsene til hensynssonene bør generelt være i tråd med sambruksmulighetene skissert nedenfor:

Generelt er Forsvarets øvingsvirksomhet mulig å sambruke med formålene farled, fiske og friluftsliv innenfor øvingsfeltene så lenge aktivitetene retter seg etter anvisning fra Forsvaret. Med sambruk menes at feltet brukes av militære og sivile interesser til forskjellig tidspunkt, det vil si ikke samtidig når et skyte- og øvingsfelt er meldt militært aktivt.

I forhold til biomangfold og fiskeri kan det nevnes at for skyte- og øvingsfeltet T1 Frohavet foreligger følgende begrensninger på skytevirksomheten: Det skal ikke skytes i perioden 1.april til 31.juli av hensyn til hekkeperioden for fugl, samt kaste-perioden for sel. I perioden 1. september til

20. oktober skal det ikke skytes mellom midnatt og 1100 av hensyn til krabbefisket.

Akvakulturanlegg utgjør derimot faste anlegg i sjø som det er ikke er mulig å kombinere med skyteøvelser og Sjøforsvarets øvingsvirksomhet. I forbindelse med øvelsene er det viktig at fartøyene kan benytte høy fart og brå manøvrering, – dette vil bli vanskeliggjort dersom det er anlegg i sjøen som det må tas hensyn til. Fartøygenererte bølger kan skade akvakulturanlegg. Bruk av fartøyenes sensorer og våpen både over og under vann vil også måtte begrenses på grunn av hensyn til nærliggende akvakulturanlegg.

Skyte- og øvingsfeltet END352 Halten og END 353 Halten (blå farge) og øvingsfeltene T11 og T12 (oransje farge) er ikke vist i datasettet 'Plandata'. Vi ber om at også disse feltene etableres som hensynssoner med bestemmelser som ivaretar Forsvarets interesser.

3 av 3

END352 Halten benyttes av Luftforsvaret og er utvidet som fareområde i utstrekning med ca. 10 km på hver av kortsidene i nordøst og sørvest og ca. 65 km utover langsiden i nordvest. Det er bare deler av utvidelsen på kortsiden i sørvest som ligger innenfor kystsonen, vist med blå skravur (Halten extended).

Luftforsvaret benytter i dag Stokkøya i Åfjord kommune som launch-site for UAV (ubemannet fly) fra Stokkøya ut til skytefeltet END 352 Halten. Før bruk søkes Luftfartstilsynet i forhold til bruk av luftrommet ut mot END352 Halten. Denne bruken påvirker så vidt Forsvaret har brakt på det rene ikke anlegg og virksomhet på bakken, og er derfor ikke nødvendig å synliggjøre i arealplansammenheng.

Luftforsvaret har et framtidig behov for skyting med nye luftvernsystemer (missiler), og vil sondere mulighetene for et alternativ med Stokkøya som standplassområde. Dette vil i såfall være behov for et standplassområde og et restriksjonsområde med begrensninger i forhold til annen virksomhet et stykke ut fra standplassområde i retning målområdet i END352 Halten.

Enkelte av øvingsfeltene har i den seinere tid vært i mindre bruk av Sjøforsvaret, så som T11, T12 og T13, men disse øvingsfeltene utgjør et potensiale det kan være nødvendig å ta i bruk som følge av de endrede og økte øvingsbehovene skissert

innledningsvis. Disse områdene brukes også av Luftforsvaret til UAV-flyving. Det er viktig for Forsvaret å holde på de feltene vi besitter, og Forsvaret kan i utgangspunktet ikke avgi bruksmuligheter innenfor etablerte skyte- og øvingsfelt i nærområdet til den nye kampflybasen. Forsvaret er i midlertid villig til å gå inn i en dialog med tanke på både sambruksmuligheter og justering av skytefeltgrenser for de sistnevnte områdene.

Bjørn Bergesen

Forsvarsbygg eiendom

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og derfor ikke signert.

Kopi til:

Forsvarsstaben Postboks 800, Postmottak 2617 LILLEHAMMER

Vedlegg:

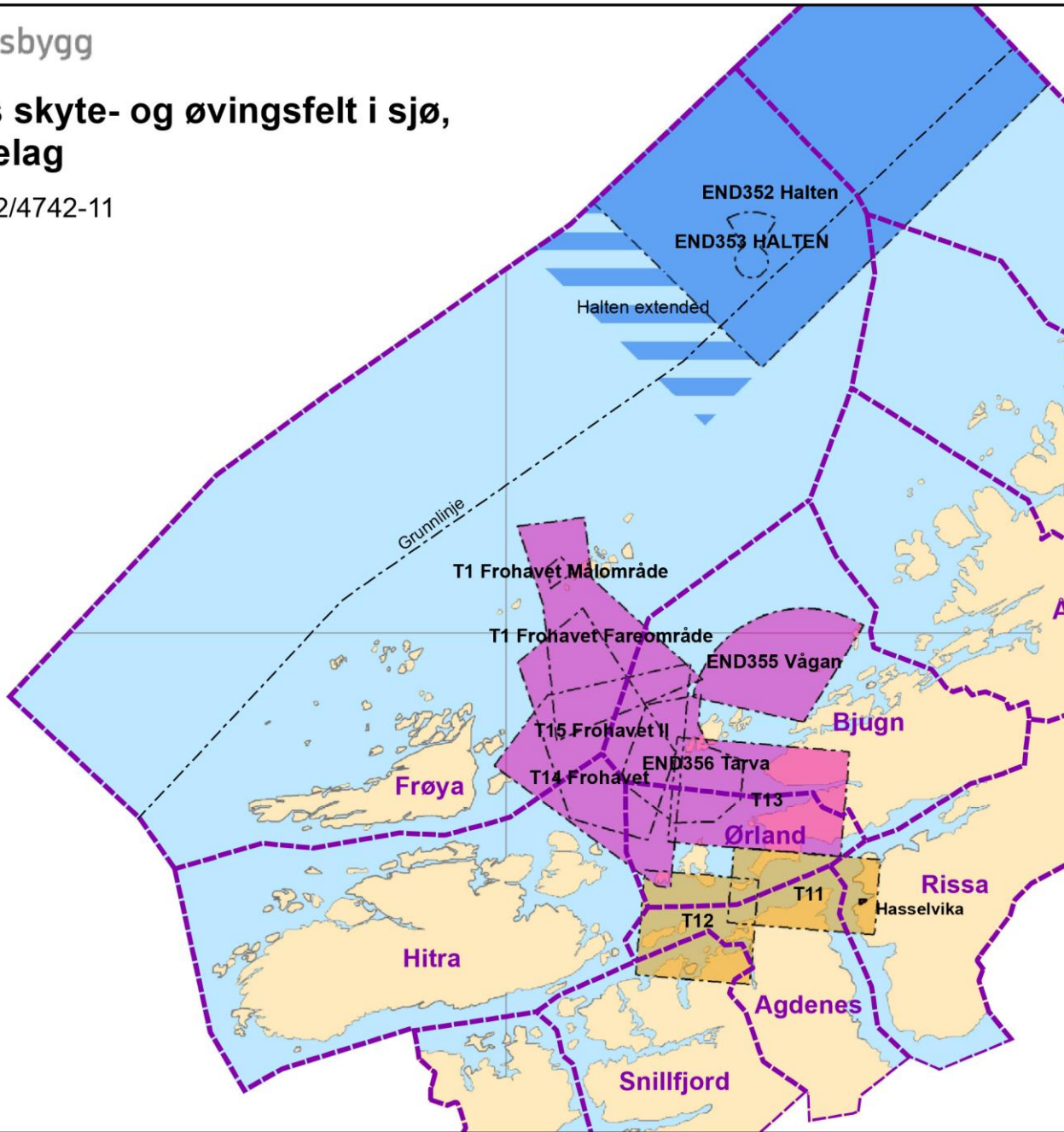
1 Vedlegg: Forsvarets SØF i sjø, Sør-Trøndelag

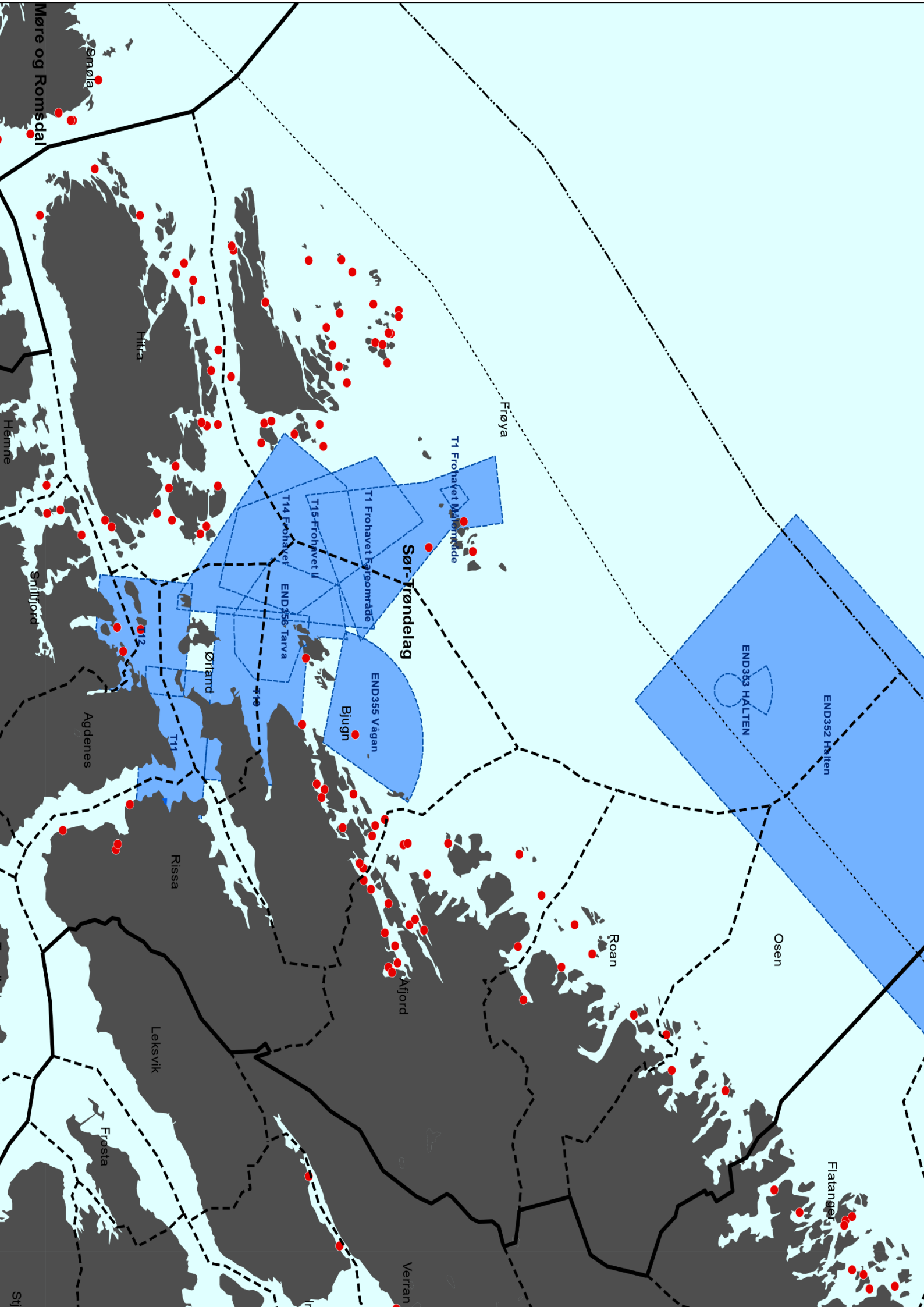
i

Vedlegg: 'Forsvarets SØF i sjø, Sør-Trøndelag'

Forsvarets skyte- og øvingsfelt i sjø, Sør-Trøndelag

Vedlegg til 2012/4742-11

Vedlegg 2

Spørsmål via mail

Kjetil Wirak
Senioringeniør
Kartverket Sjødivisjonen
Kartproduksjonsseksjonen

Jeg sendte en mail til Kartverket for å høre om diverse registreringer og kartlegging av sjøområder, dette var mine spørsmål og tilbakemeldingen jeg fikk.

Mitt navn er Jeanette Nøland de Geus, jeg studerer master i eiendom ved NMBU (gamle UMB). Jeg skal skrive masteroppgave om Forsvarets arealbruk i skyte- og øvingsfelt i sjø, og har et samarbeid med Forsvarsbygg. Jeg blir veldig takknemlig om dere kunne gi meg noen svar når det gjelder kartlegging og registrering av disse feltene.

Mitt første spørsmål er: Hvordan blir områdene i sjø registrert i forhold til Forsvarets aktiviteter?

- Øvelsesfelter for skyting med kanoner/torpedoer og bombe- og skytefelt er listet opp med koordinater i "Den norske los" som dekker hele norskekysten i 6 bind. Koordinatene har vi fått tilsendt fra Forsvaret.

Videre tenker jeg på hvordan disse områdene blir registrert i kart, i så fall hvilke kart blir det registrert i?

- Områdene vises ikke i kartene (med noen få unntak). I de tilfellene øvelsesområdene er vist i sjøkart, så er det i hovedkartserien (1:50 000) og kystkartene (1:350 000). I tillegg er de vist i ENCer (Elektroniske kart) i de samme målestokkene.

Hvordan foregår oppmålingen av sjøområdene?

- Områdene sjømåles som alle andre områder. Vi gjør ikke noe spesiell "oppmåling" for Forsvaret.

Er det dere som tar for dere dette område, eller gir Forsvaret, kommunen koordinatene til dere? Dette er jo ofte sjøområder som ligger utenfor kommunens grense.

- Vi sjømåler hele kysten selv, men mottar også sjømålingsdata fra Forsvaret (FFI) hvis de har sjømålt. Dette er uavhengig om det er øvingsfelt eller ikke.

Hvordan er prosessen for registreringer i sjø?

- Registreringer? Vet ikke helt hva du mener. Vi gjør ikke noe spesielt i øvingsområder. Er det generell sjømåling (dybdemåling) det er snakk om, så skjer dette ved bruk av multistråle ekkolodd.

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Postboks 5003
NO-1432 Ås
67 23 00 00
www.nmbu.no